

Barcode - 99999990813803
Title - Vaishnav Nityakarma.
Subject -
Author -
Language - gujarati
Pages - 143
Publication Year - 0
Creator - Fast DLI Downloader
<https://github.com/cancerian0684/dli-downloader>
Barcode EAN.UCC-13

9 999999 081380

शेषणाच पिरुकरु

श्री दामोदर कावशी

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૦૮૧૪ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ વૈષ્ણવ નિબંધ ૩૦

વિષય ૫૨૨ : ૪૪૪

॥ श्री ॥

શેઠ વલ્લભદાસ દેમારક અંથ

વૈષ્ણવ નિત્યકર્મ.

યોજનાર

વંધ દામોદર કાનલ.

આવૃત્તિ ૩ જી.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

શેઠ રતનશી કુંગરશી તથા ગોકળદાસ કુંગરશી.

ઠેકાણું—લક્ષ્મીદાસ માર્કેટ, મુંબઈ.

કિંમત

વર્મજ્ઞાસુ વૈષ્ણવને વિના મૂલ્યે આપવામાં આવે છે.

સંવત ૧૯૭૯

મુદ્રક, પ્રાણજીવન વિશ્વનાથ પાઠક.

મુદ્રણસ્થાન, આદિત્ય મુદ્રણાલય,

રાયખડ રોડ, અમદાવાદ.

પ્રકાશકે મુંબઈમાં પ્રસિદ્ધ કર્યું.

૧૨૬૪૪

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ
૧૦૮૧૪
૧૯૫૪
ગુજરાત પ્રેસ

સાક્ષરો, વિદ્વાનો, પંડિતો તથા
પુસ્તકપ્રકાશકો માટે
ઉત્તમ તક.

અમારા પ્રેસમાં બાળબોધ, ગુજરાતી
તથા અંગ્રેજી કામ શુદ્ધ અને સફાઈબંધ
થાય છે. છપામણીની શુદ્ધિ તરફ ખાસ
લક્ષ અપાય છે.

આદિત્યમુદ્રણાલય.

તા. ક.--સંસ્કૃત છપામણીમાં અમારી વિશેષતા છે.

શ્રી વૈષ્ણવ નિત્યકર્મની અનુક્રમણિકા. ૫૯			
વૈષ્ણવ દિવ્ને માટે વૈદિક સંધ્યા પ્રકરણ ...	...	...	૧
પ્રાતઃસ્મરણ મંગળાચરણ ...	...	...	૨
મલત્યાગ વિધિ ...	...	...	૮
સ્નાન વિધિ ...	...	...	૧૦
તિલક ધારણ વિધિ ...	...	...	૧૨
પ્રાતઃ સંધ્યા ...	...	...	૨૧
મધ્યાહ્ન સંધ્યા ...	...	...	૩૨
સાયં સંધ્યા ...	...	...	૩૩
વૈષ્ણવસંપ્રદાયની સંધ્યા ...	...	...	૩૫
નારાયણ કવચ ...	...	...	૪૪
શ્રી ભગવદ્ગીતાનો ૧૫ મો અધ્યાય ...	...	...	૫૩
શ્રી સર્વોત્તમ સ્તોત્ર ...	...	...	૬૫
શ્રી યમુનાષ્ટક ...	...	...	૭૦
શ્રી ચતુશ્લોકી ...	...	...	૭૪
શ્રી મહાલક્ષ્મીસ્તોત્ર ...	...	...	૭૫
શ્રી રામ રક્ષાસ્તોત્ર ...	...	...	૧૦૪
અષ્ટાદશશ્લોકી ગીતા ...	...	...	૧૨૧
શ્રી વિષ્ણુસ્તવન ...	...	...	૧૨૬
શ્રી વિષ્ણુનાં શ્રોત્ર નામ ...	...	...	૧૩૦

પ્રસ્તાવના.

—૪૬ X ૪૭—

આ ત્રીજી આવૃત્તિ પ્રગટ કરવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય છે. મારા પરમમીત્ર રતનશીભાઈએ મને એક વર્ષથી આ કામ શરૂ કરવાનું કહેલું; પણ મારા તરફથી પ્રસિદ્ધ થએલ ભીષ્મચરિત્ર નામના પુસ્તકની વ્યવસ્થાના કામનાં હું પડેલો હોવાથી આ કામ જલદી હું ન કરી શક્યો. હાલ મારા પર સ્નેહ રાખનાર, ભાઈ પ્રાણજીવન વિ. પાઠકે મને કાળજી પૂર્વક કામ કરી આપવા જણાવતાં, તે કામ તેઓ દ્વારાજ હું પાર પાડી શક્યો. તે મારા અંગત સંબંધી હોવાથી ઉપકાર માનવાને બદલે ફેવી બળતી થાયના.

આ પુસ્તક સહજત વહીવટદાર સ્મારક ફંડમાંથી પ્રગટ થાય છે, અને તેનું વૃત્તાંત એ વખતે લખાઈ ગયું છે. એટલે હવે આવશ્યક નથી.

દામોદર કાનજીના જય શ્રીકૃષ્ણ

પ્રસ્તાવના.

આવૃત્તિ બીજી.

આઠ વર્ષે આ પુસ્તકની બીજી આવૃત્તિ પ્રગટ થાય છે. આવા અતિઉપયોગી પુસ્તકની અતિ માંગણી થાય એ સહજ છે. છતાં આટલો વિલંબ થયો તેનું એક જ કારણ છે. તે એ કે મારા મિત્ર રતનશીલાઈને મારા માટે અપૂર્વ શ્રદ્ધાને લીધે મારી માર્ફત જ પ્રકટ કરાવવાની તીવ્ર ઇચ્છા હોવાથી અને નામદાર મહારાજ શ્રીમંત સરકાર ગાયકવાડશ્રીએ મારા વ્યાખ્યાનો જાતે સાંભળી મને આશ્રય આપવાથી મુંબઈ ને બદલે આંહી વડોદરામાં મારે વસવાનું થતાં આ પુસ્તક છપાવવાનું કામ મારાથી આજ સુધીમાં ન બની શક્યું. છેવટ રતનશીલાઈના આશ્રયને માન આપી સમય મેળવી આંહી (વડોદરામાં) છપાવવા ધાર્યું.

થયેલા વિલંબ માટે વૈષ્ણવગણની ક્ષમા માગું છું. મારા આંહી વસવા છતાં મારા મિત્રવર્ગનો મારા પ્રત્યે જે પ્રેમ વિશેષ વૃદ્ધિને પામેલો છે તે માટે હું અત્યંત આભારી છું.

વૈશાખ વદ ૧૧

ગુરુવાર સં. ૧૯૭૩

વૈદ્યશાસ્ત્રી હામોદર કાનજી.

અમદાવાદી પોળ-વડોદરા.

અંતરનો આશય.

આવૃત્તિ પહેલી.

દરેક પુસ્તકમાં પ્રસ્તાવના લખવાની પદ્ધતિ પ્રાચીન કાળથી છે, તે પદ્ધતિને અંગે તેમ જ મારા અંતરનો આશય જાહેર કરવાની ખાતર હુંક વિવેચન કરવાની આકાંક્ષા મને સહજ થાય છે.

મારા પરમ સ્નેહી ભાઈ શ્રી રતનશી હુંગરશીએ મને આ પુસ્તક બહાર પાડવાને માટે સલાહ આપી અને તમામ ખર્ચ આપવાને મને જણાવ્યું, જેથી હું બહુ ખુશી થયો. જો કે આ પુસ્તકમાં ભેળાં કરી ગોઠવવા અને કોઈ સ્થળે ભાષાંતર કરવા શિવાયનો કશો મારો પ્રયાસ નથી, તેમ મહત્વની એવી વાત નથી. જે પ્રાચીન લેખો છે તેનુંજ સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે. છતાં તેટલા જ પ્રયાસનું પણ ઉત્તમ ધાર્મિક લેખવાળું પુસ્તક પ્રગટ કરતાં કોને હર્ષ ન થાય ? મારા મિત્ર રતનશીભાઈએ આ પુસ્તક વિના મૂલ્યે મોટો ખર્ચ કરી ભેટ આપવાને માટે તૈયાર કરાવ્યું છે એ ખીજી ખુશીની વાત છે, કે જેને અંગે મારા અલ્પ પ્રયાસનું પરિણામ સાર્વજનિક હિતકર થઈ પડશે. રતનશીભાઈને આ ધાર્મિક પુસ્તક છપાવી પ્રગટ કરી વિના મૂલ્યે આપવાનો જે હેતુ છે તે મારે અત્રે જાહેર કરવા જરૂર છે.

અખંડ પ્રહારી, પરમવૈશ્નવ,
શ્રીભીષ્મનું ચરિત્ર

ભીષ્મચરિત્ર

(ભાગ પહેલો બહાર પડી ચૂક્યો છે.)

આ શ્રી ભીષ્મચરિત્ર નામનું પુસ્તક બાળકથી માંડી વૃદ્ધ પર્યંત, સ્ત્રીઓ અને પુરૂષોને બંન્નેને એક સરખી રીતે ઉપદેશ આપનાર, બ્યવહારનું શિક્ષણ આપનાર છે. તે ઉપરાંત વાર્તાના રસિકોને પણ રસ આપનાર છે, અને ભક્તિરસથી ભરપૂર હોવાથી તે રસનો પણ પૂર્ણ અનુભવ કરાવે છે. દુકામાં દૈવી અને બ્યવહારી બંન્ને વસ્તુથી પૂર્ણ અને રસમય છે. આ પુસ્તક માટે સારા સારા વિદ્વાનોએ અને શ્રીમંત મહારાજ શ્રી ગાયકવાડ સરકારે સંપૂર્ણ સંતોષ

દર્શાવ્યો છે. તેમજ સર્વે જાહેર પત્રોએ પોતાના સારા
અભિપ્રાય આપેલ છે.

આ પુસ્તકની આવક મંદિર, દવાખાનું, વિદ્યાર્થી-
ભવન વગેરે જાહેર સંસ્થાઓમાં જનાર છે.
ક્રી.મત ૩. ૩-૮-૦

રચનાર-

વૈદ્યશાસ્ત્રી દામોદર કાનજી

અમદાવાદી પોળ- ભુ.-વડોદરા.

મળવાનાં ઠેકાણાં { (૧) કર્તા પાસેથી
(૨) એન. એમ, ત્રિપાઠી
પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ-મુંબઈ નં.-૨

શ્રોત્રરે

વૈષ્ણવાદ્વિજાનાં પ્રાતર્વિધિસ્ત્રિકાલ— સંધ્યા.

વૈષ્ણવ, બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રીય, અને વૈશ્યને માટે ત્રિકાળ
વેદાક્ત સંધ્યા વિધિ.

રાત્રેઃ પશ્ચિમયામસ્ય મુહૂર્તો યસ્તૃતીયકઃ ।

સ બ્રાહ્મણ ઇતિ વિજ્ઞેયો વિહિતઃ સ પ્રબોધને ॥ ૧ ॥

અર્થ—રાત્રીના ચોથા પ્રહરનું ત્રીજું મુહૂર્ત એટલે
પાછલી ચાર ઘડી રાત્રી રહે તે ‘બ્રાહ્મમુહૂર્ત’ કહે-
વાય છે. જગવતે માટે એજ સમય ઉત્તમ કહેલો છે.

બ્રાહ્મણે મુહૂર્તે ચોત્થાંય પરં બ્રહ્મ વિચિન્તયેત્

અર્થ—બ્રાહ્મ મુહૂર્તમાં ઉઠી પરબ્રહ્મ એટલે શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રનું
પોતાના હૃદયમાં ચિન્તવન કરવું, અર્થાત્ નામોત્થા-
રણ પૂર્વક સ્મરણ કરવું.

પ્રાતઃસ્મરણમ્.

મંગલાચરણ.

દોઝ્યાં દોઝ્યાં વ્રજન્તં વ્રજસદનજનાહ્વાનતઃ પ્રોહ્લસન્તં ।
 મન્દં મન્દં હસન્તં મધુ મધુરવચો મેતી ચેતી બ્રુવન્તમ્ ॥
 તેપાલીપાણિપાલીતરલિતવલયધ્વાનમુગ્ધાન્તરાલં ।
 વન્દે તં દેવમિન્દીવિરવિમલદલક્યામલં નન્દબાલમ્ ૧૧ ।

ઐ હાથ તથા પગે એટલે ધુંટણીએ ચાલતા એવા
 વ્રજમાં રહેવાવાળા વ્રજવાસી, જનોના બોલાવવાથી અત્યંત
 ઉલ્લાસમાં આવતા એવા મંદ મંદ હાસ્ય કરતા, એવા
 મીઠી મીઠી બહાલી લાગે એવી વાણીમાં મા, બા, એ શબ્દો
 બોલતા, ગોપીજનની તાળી લાગવાથી હસ્તમાં રહેતાં ચલા-
 ચમાન કંકણના શબ્દથી મોહ પામેલું છે, ચિત્ત જેનું એવા
 દિવ્ય પ્રકાશમાન કમલનાં સુંદર દલ જેવા રયામ વર્ણવાળા
 નંદનંદનને હું પ્રણામ કરું છું.

અચિન્ત્યમવ્યક્તમનન્તમવ્યયમ્ ।

વિશ્વં પ્રશ્નં ભાવિતવિશ્વભાવનમ્ ॥

ત્રૈલોક્યવિસ્તારવિચારકારકમ્ ।

હરિં પ્રપન્નોઽસ્મિ ગતિં મહાત્મનામ્ ॥૧॥

અર્થ—અચિન્ત્ય, અવ્યક્ત, અન્ત, અવ્યય, વિશ્વ
પ્રશ્ન, ત્રિલોકીના વિસ્તારનો વિચાર કરનાર, મહાત્માઓના
ગતિરૂપ એવા શ્રીહરિને હું શરણુ થાઉં છું;

સ્વકર્મફલનિર્દિષ્ટાં યાં યાં યોનિ વ્રજામ્યહમ્ ।

તસ્યાં તસ્યાં હૃષીકેશ ત્વયિ ભક્તિર્દૃઢાઽસ્તુ મે ॥૨॥

અર્થ—પોતાના કર્મનાં ફળ ભોગવવા માટે, જે જે
યોનિમાં હું જાઉં તે તે (જન્મમાં) હું હૃષીકેશ (ઇન્દ્રિયોના
નિયામક) આપની દૃઢભક્તિ મને હજારે.

કૃષ્ણેરતાઃ કૃષ્ણમનુસ્મરન્તિ ।

રાત્રૌ ચ કૃષ્ણં પુનરુત્થિતા યે ॥

તે મિશ્રદેહાઃ પ્રવિશન્તિ કૃષ્ણમ્ ।
હવિર્યથા મન્ત્રહુતં હુતાશે ॥૩॥

અર્થ—શ્રીકૃષ્ણમાં આસક્ત, શ્રીકૃષ્ણને તારંવાર સ્મરણ કરનાર, રાત્રિમાં પણ શ્રીકૃષ્ણ અને ફરી ઉઠતાં પણ જે શ્રીકૃષ્ણને સંભારે છે; તે જીવ, મંત્ર બાણીને હોમેલું હવિ જેમ અગ્નિમાં પેસે છે તેમ દેહથી છુટી પડતાંજ શ્રીકૃષ્ણમાં પેસે છે. ૩.

ત્વમેવ માતા ચ પિતા ત્વમેવ ।
ત્વમેવ બન્ધુશ્ચ સર્વા ત્વમેવ ॥
ત્વમેવ વિદ્યા દ્રવિણં ત્વમેવ ।
ત્વમેવ સર્વં મમ દેવદેવ ॥૪॥

અર્થ—હે દેવના દેવ ! તમેજ મારા માતા, તમેજ મારા પિતા, તમેજ મારા ભાઈ, અને તમેજ મારા મિત્ર છો તમેજ વિદ્યા, તમેજ ધનદોહત, અને તમેજ મારું સર્વસ્વ છો. ૪.

हरैर्नामैव नामैव नामवै मम जीवनम् ।

कलौ नास्त्येव नास्त्येव नास्त्येव गतिरन्यथा ॥५॥

અર્થ—શ્રીહરિનું નામજ, નામજ અને નામજ એ
મારું જીવન છે. કલિયુગમાં શ્રીહરિના નામ શિવાય બીજી
કોઈ સદ્ગતિ નથી જ, નથી જ, અને નથી જ. ૫.

हे जिह्वे रससारज्ञे सर्वदा मधुरमिये ।

नारायणाख्यं पीयूषं पिब जिह्वे निरन्तरम् ॥६॥

અર્થ—હે જીભ ! તુ રસ (સ્વાદ) ને જાણનારી અને
હે જીભ ! નિરંતર મિષ્ટાન્નપર પ્યાર રાખનારી છે, માટે શ્રીના-
રાયણ નામનું જે અમૃત છે તેનું તું હંમેશાં પાન કર. ૬.

श्रीराम नारायण वासुदेव ।

गोविन्द वैकुण्ठ मुकुन्द कृष्ण ॥

श्रीकेशवानन्त नृसिंह विष्णो ।

मां त्राहि संसारभुजंगदष्टम् ॥७॥

અર્થ—હે શ્રીરામ ! હે શ્રીનારાયણ ! હે શ્રીવાસુદેવ !
 હે શ્રીગોવિન્દ ! હે શ્રીવૈકુણ્ઠ ! હે શ્રીમુકુન્દ ! હે શ્રીકૃષ્ણ ! હે
 શ્રીકેશવ ! હે શ્રીઅનન્ત ! હે શ્રીનૃસિંહ ! હે શ્રીવિષ્ણુ ! મને
 સંસાર (અહંતા મમતા) રૂપ સર્પે ડંખ માર્યો છે; (તેનું
 ઝેર ચઢે છે,) તેથી માફ રક્ષણ કરો.

શ્રીગોવર્દનનાથ ષાદયુગલં હૈયંગવીનપ્રિયં ।

નિત્યં શ્રીમથુરાધિપં સુખકરં શ્રીવિઠલેશં મુદા ॥

શ્રીમદ્દ્વારવતીશ ગોકુલપતી શ્રીગોકુલેન્દુ વિષ્ણુ ।

શ્રીમન્મન્મથમોહનં નટવરં શ્રીબાલકૃષ્ણં ભજેત્ ॥૫॥

શ્રીમદ્બલ્લભવિઠ્ઠલૌ ગિરિધરં ગોવિંદરાયાભિધં ।

શ્રીમદ્બાલક કૃષ્ણ ગોકુલપતી નાથં રઘૂણાં તથા ॥

एवं श्रीयदुनायकं किल घनश्यामं च तद्वंश-जान् ।

कालिंदौ स्वगुरुनिरिं गुरुविभुन्स्वीयं प्रभूंश्च स्मरेत् ६

અર્થ—શ્રીગોવર્દનનાથજી, શ્રીનવત્રીતપ્રિયાજી, શ્રીમથુરેશજી,

શ્રીવીકુલનાથજી, શ્રીદ્વારકાનાથજી, શ્રીગોકુલનાથજી,

શ્રીગોકુલચંદ્રમાજી, શ્રી મદનમોહનજી, શ્રીનટવર-
લાલજી, શ્રીબાલકૃષ્ણલાલજી, તથા ગુરનાં સેવ્ય સ્વરૂપ,
અને પોતાના સેવ્ય સ્વરૂપ, શ્રીવલ્લભાચાર્ય (મહા-
પ્રભુજી), ગોસ્વામી શ્રીવીઠ્ઠલનાથજી, (શ્રીગુસાંયજી)
તથા તેમના સાત પુત્રો શ્રી ગિરિધરજી, શ્રીગોવિંદ-
રાયજી, શ્રીઆળકૃષ્ણજી, શ્રીગોકુળનાથજી, શ્રીરઘુનાથજી
શ્રીચંદ્રનાથજી, શ્રીધનશ્યામજી, તથા તેમના વંશજો
તેમજ શ્રીચમુનાજી પોતાના નિવેદન મંત્રોપદેશાદિ
ગુર હોય તે અને શ્રીગિરિરોજજીનું સ્મરણ કરવું.

ચિંતાસંતાનહંતારો યત્પાદાંબુજરેણવઃ ।

સ્ત્રીયાનાં તાન્નિજાચાર્યાન્પ્રણમ્યામિ મુહુર્મુહુઃ ॥૧॥

યદનુગ્રહતો જંતુઃ સર્વદુઃસ્વાતિગો ભવેત્ ।

તમહં સર્વદા વંદે શ્રીમદ્બ્રહ્મનંદનમ્ ॥૨॥

જેમના ચરણકમલની રજમાત્રથી ચિંતા અને ચિંતાથી
ઉત્પન્ન થતાં દુઃખોનો નાશ થાય છે એવા સ્ત્રીય જે નિજ
આચાર્ય શ્રીને હું વારંવાર પ્રણામ કરું છું.

જેના અનુગ્રહ એટલે કૃપાથી જીવમાત્ર સર્વ દુઃખનું
ઉલ્લાંધન કરી શકે છે એવા શ્રીવલ્લભનંદનને હું સર્વકાલે
વંદન કરું છું.

એ પ્રમાણે નિત્ય પ્રાતઃસ્મરણ થઈ રહ્યા પછી બીજું
કામ કરવા તત્પર થવું.

મહાત્યાગ વિધિ.

સદ્રમેશ્વરે દેવિ પર્વતસ્તનમંડલે ।

વિષ્ણુપત્નિ નમસ્તુભ્યં પાદસ્પર્શં ક્ષમસ્વ મે ॥૧॥

इति भूमिं प्रार्थ्य अभ भूमीने प्रार्थना करीने

न फालकृष्टे न जले न चित्यां न च पर्वते

न जीर्णदेवायतने बल्मीके वै कदाचन ॥

न ससत्त्वेषु गर्तेषु न गच्छन्नापि च स्थितः

न नदीतीरमासां न च पर्वतमस्तके ॥

इति निषिद्धदेशान् विहाय ।

અર્થ—ખેડેલાં ખેતરમાં, જલાશયની સમીપમાં, ચિતામાં, પર્વતમાં, દેવાલય સમ્પર્ધી સ્થળમાં, રાફડામાં, પ્રાણી સહિત ખાડામાં, ચાલતાં કે ઢલાં રહીને, નદીના તીરમાં અને પર્વતની ઉપર મળમૂત્રનો ત્યાગ કરવો નહીં. આ દેશાદિ છોડીને શૌચ કરવો.

તતઃ ત્યાર પછી

एका लिंगे गुदे तिस्रस्तथैकत्र करे दण्ड

उभयोः सप्त दातव्या मृदस्तिस्त्रस्तु पादयोः ॥१॥

અર્થ—મૂત્રેન્દ્રિયને એકવાર, ગુદાને ત્રણવાર, ડાખા હાથને દશવાર, બન્ને હાથ ભેગા કરી સાતવાર, અને બન્ને પગ ઉપર ત્રણ વાર મૃત્તિકા (માટી) લગાડવી. જે જે અંગોમાં જેટલી જેટલી વખત મૃત્તિકા (માટી) લગાડવામાં આવે તેટલી તેટલી વખત જળથી તે તે અંગો ધોવાં અને પગ ધોવા પછી ફરી બન્ને હાથ ભેગા કરી ત્રણવાર મૃત્તિકા લગાવી જલથી ધોઈ નાખવા.

इत्येवं शुद्धिं कृत्वा आवी रीते शुद्धि कया पछी
खदिरश्च कदम्बश्च करञ्चश्च वटस्तथा ।

तिन्त्रिणी वेणुपृष्ठश्च आम्रनिम्बौ तथैव च ॥१॥

अपामार्गश्च बिल्वश्च अर्कश्चोदुम्बरस्तथा

एते प्रशस्तः कथिता दन्तधावनकर्मणि ॥२॥

અથ—ખેર^૧, કંદળ, કરંજ, વડ, આમલી, આંખો,
લીંબડો, અધેડો, બીલી, આકડો, અને ઉંબરો એ
વૃક્ષોનું કાષ્ટ દન્તધાવનમાં પ્રશસ્ત છે

એવા સ્મૃત્યુક્ત કાષ્ટ બાર આંગળ લાંબુ સીધું,
ટચલી આંગળીના ટેરવા જેવું બહુ લઈ ધીમે ધીમે
દાંતને ધસવા, પછી બાર વખત કોગળા કરી મુખ
શુદ્ધ કરવું

ततः त्वार पछी स्नान विधि

पुष्करादीनि तीर्थानि गङ्गाद्याः सरितस्तथा

आगच्छन्तु पवित्राणि स्नानકાલે સદા મમ ॥૧॥

૧ ખેર એ બાવળને મળતી જત છે.

શ્રીકૃષ્ણવલ્લભે દેવિ યમુને પાપહારિણિ
 સેવાયૈ સ્નાતુમિચ્છામિ જલેઽસ્મિન્સાન્નિધિં કૂરુ ॥૨॥
 इत्य वाह्य स्नायात् ।

અર્થ—આ પ્રમાણે આવાહન કર્યા પછી સમગ્ર શરીરને સારી રીતે પલાળી, ટાઢા જળથી ત્રણ કેગળા કરી નાક તથા કાનમાં આંગળીએ ઘાલી, સર્વાંગ અર્થાત્ મસ્તકથી પગ સુધી જળ વહી જાય એવી રીતે શ્રીહરિ સ્મરણ પૂર્વક સ્નાન કરવું.

धृतपवित्रस्त्रोपवस्त्र आसने उपविश्य शरीरशुद्ध्यर्थम्

અર્થ—સ્નાન કર્યા પછી ઘેાયેલા વસ્ત્ર અથવા પટવસ્ત્ર અથવા ઉર્ણાવસ્ત્ર ધારણ કરી પ્રથમ દર્ભાસન પાંચ-રી તે પર બનાત અર્થાત્ ધાબળી વિગેરેનું આસન બિઠાવી તે ઉપર બેસી પ્રથમ દેહની શુદ્ધિને માટે.

गृह्णामि गोकुलाधीश चरणामृतमादरात्
 अतस्त्वत्सेवनासिद्ध्यै मयि दीने कृपां कूरु ॥१॥

इममष्टाक्षरं वा मंत्रं जपंश्चरणामृतं संलेप्य
नयनयोर्मल्लके हृदये च स्पृशेत्.

અર્થ—આ શ્લોક ખોલી અથવા અષ્ટાક્ષર મંત્ર ખોલી
શ્રીજીનું ચરણામૃત મુખમાં લેઈ અને તેને આંખે
મસ્તકે તથા હૃદયમાં લગાડવું.

अष्टाक्षर मंत्र—श्रीकृष्णः शरणं मम.

ततस्तर्जन्या प्रसादात्मकेन चंदनादिना द्वा-
दशतिलकान्कुर्यात् प्रसादचन्दनाभावे उपलब्धचन्द-
नादौ चरणामृतं गोपीचन्दनं वा संयोज्य तेन
तिलकान्कुर्यात् ।

અર્થ—તર્જનીથી ભગવત્પ્રસાદી કેસર, કુંકુમ, વા ચંદન
પ્રત્યાદિ દ્રવ્યોમાંથી કોઈ પણ દ્રવ્યથી દ્વાદશ અં-
ગ્રોમાં દ્વાદશ તિલક કરવાં. જો પ્રસાદી કુંકુમાદિ
ન હોય તો કુંકુમાદિકમાં ગોપીચંદન અથવા
ચરણામૃત મેળવી લેવું એટલે તે પ્રસાદી થયું ગણાય

છે. દ્વાદશ તિલકના પ્રમાણ વિષે રકંદપુરાણમાં
માર્ગશીર્ષ મહાત્મ્યમાં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

ब्रह्मन्द्वादशपुण्ड्राणि वैष्णवः सततं धरेत्
मूर्ध्नि मूलेन मंत्रेण शेषं द्वादश नामभिः ॥१॥

અર્થ—હે બ્રહ્મન, વૈષ્ણવે નિરંતર કેશવાદિ દ્વાદશ
નામોચ્ચારણુ પૂર્વક દ્વાદશ અંગેમાં દ્વાદશ તિલક
કરવાં અને છેવટ ‘વાસુદેવાય નમઃ’ આ મૂળમં-
ત્રથી મસ્તકપર ધારણુ કરવું.

आचार्यास्तु तत्त्वदीपनिबन्धे.

दण्डाकारं ललाटे स्यात्पद्माकारं तु वक्षसि ।
वेणुपुत्रनिभं बाह्वारेन्यद्दीपाकृति स्मृतम् ॥

दण्डाकारमिति चरणाकारस्याप्युपलक्षणम्

અર્થ—લલાટમાં દણ્ડાકૃતિ અર્થાત્ ભગવચ્ચરણના આકાર-
વાળું તિલક કરવું, હૃદયમાં કમલની કલીના
આકારવાળું તિલક કરવું, અને તે શિવાય બીજા

સધળાં અંગેમાં દીપકની જ્યોતિના આકારવાળાં
તિલક કરવાં.

તિલક કૃત્રી રીતે દર્શવું તેને માટે નીચે પ્રમાણે પણ લેખ
છે. આગળ જ્યાં દણ્ડાકારં એ પદ આવ્યું છે ત્યાં
ચરણાકારમ્ એવો પણ પાઠ છે. આ પાઠ માટે એવું
પ્રમાણ છે.

હરેઃ પાદાકૃતિમાત્મનો હિતાય મધ્યોચ્છિદ્રમૂ-
ર્ધ્વપુણ્ડ્રયો ધારયતિ સ પરસ્ય પ્રિયો ભવતિ સ મુક્તિ-
માન્ ભવતીતિ શ્રુતેઃ ।

જે પુરુષ શ્રીહરિના ચરણના આકારવાળું અને વચમાં
છિદ્રવાળું ઉર્ધ્વપુણ્ડ્ર આત્માના કલ્યાણ માટે ધારણ
કરે છે તે પરમાત્માનો પ્રિય થાય છે તે તે
મુક્તિમાન થાય છે.

લલાટે કેશવં વિદ્યાનારાયણમથોદરે ॥
માધવં હૃદયે ન્યસ્ય ગોવિન્દં કંઠકૂપકે ॥૧॥

વિષ્ણું ચ દક્ષિણે કુક્ષૌ તદ્ભુજે મધુસૂદનમ્ ॥

ત્રિવિક્રમં કર્ણમૂલે વામકુક્ષો તુ વામનમ્ ॥૨॥

પદ્મનાભં પૃષ્ઠદેશે કક્ષુદામોદરં સ્મૃતમ્ ॥

મૂર્ધ્ને મૂલેન મંત્રોણ શેષં દ્વાદશનામભિઃ ॥૩॥

અર્થ—તિલક કરતી વખતે લલાટમાં તિલક કરતાં કૈશવાય નમઃ, નાભી ઉપર કરતાં નારાયણાય નમઃ, હૃદયમાં કરતાં માધવાય નમઃ, કંઠમાં કરતાં ગોવિંદાય નમઃ, જમણી કંઠે કરતાં વિષ્ણુવે નમઃ જમણા બાહુએ કરતાં મધુસૂદનાય નમઃ, જમણા કાનના મૂલમાં ત્રિવિક્રમાય નમઃ, ડાબી કંઠે કરતાં વામનાય નમઃ, ડાબા બાહુએ કરતાં શ્રીધરાય નમઃ, ડાબા કાનના મૂલમાં કરતાં હૃષીકેશાય નમઃ, પીઠમાં કરતાં પદ્મનાભાય નમઃ, અને કુકુદ એટલે કાંધ પર કરતાં દામોદરાય નમઃ એમ બોલવું અને છેવટે બાકી હાથમાં લાગી રહેલાં કંકુમાદીને ઘોષ તે જલ વાસુદેવાય નમઃ, એ નામ લઈ માથે ચઢાવવું.

उच्चैश्चत्वारि चक्राणि बाहुमुले तु दक्षिणे
 नाममुद्राद्वयं नीचैरेकमेकं तयोरपि ॥१॥
 मध्ये तत्पार्श्वयोश्चैव द्वे द्वे पद्मे च धारयेत्
 वामेऽपि चतुरः शंखाभ्यामुद्रा च पूर्ववत् ॥२॥
 चक्रमेकं गदे द्वे द्वे पार्श्वयोरिति भेदतः
 ललाटे पद्ममेकं च नाममुद्रां तथा हृदि ॥३॥
 त्रीणि त्रीणि च चक्राणि मध्ये शङ्खाधुभावुभौ
 हृत्पार्श्वयोस्तनादूर्ध्वं गदापद्मानि बाहुवत् ॥४॥
 त्रीणि त्रीणि च चक्राणि कर्णमूलद्वयोरधः
 एकमेकं तदन्येषु तिलकेषु च धारयेत् ॥५॥
 सम्प्रदायस्य मुद्रा तु धार्या शिष्टानुसागतः
 यथारुच्यथवा धार्या न तत्र नियमो भवेत् ॥६॥

अर्थ—जमलु आहुना भूलभां अर्थात् जलाथी जरा नी-
 येना भागभां यार यर, तेनी नीये ओक मुद्रानम

તેની નીચે એક શંખ; તેની નીચે ફરીથી એક નામમુદ્રા અને તેની આજુબાજુએ બન્ને મળી ચાર પદ્મ ધારણ કરવાં. એવી જ રીતે જમણા સ્તન ઉપર વચમાં માર્ગ રાખી ઉપરા ઉપર ત્રણ ચક્રો કરવાં અને તેઓની વચમાં રાખેલા માર્ગમાં બે શંખો કરવાં તથા તેની આજુબાજુએ બે બે મળી ચાર પદ્મો કરવાં. હૃદયમાં એક નામમુદ્રા અને તેની ચારે બાજુએ ચાર સમ્પ્રદાયમુદ્રાઓ કરવી. લલાટમાં ભૂકુટ્ટી પાસે તિલકની વચમાં એક પદ્મ અથવા એક ગદા કરી તેની ઉપર મસ્તકના કેશ પર્યંત સામ્પ્રદાયિક મુદ્રાઓ કરવી, ડાબા બાહુના મૂલમાં અર્થાત્ ખભાથી જરા નીચેના ભાગમાં ચાર શંખો, તેની નીચે એક નામમુદ્રા, તેની નીચે એક ચક્ર, અને તેની નીચે બીજી એક નામમુદ્રા તથા તેની બન્ને બાજુએ બે બે મળી ચાર ગદાઓ કરવી. તે જ પ્રમાણે ડાબા સ્તન ઉપર વચમાં માર્ગ રાખી ઉપરા ઉપર ત્રણ ચક્રો, વચમાં એક એક શંખ બન્ને બાજુ બંને ગદા કરવી. તેવી જ રીતે ડાબા

કાનની નીચેથી કંઠ પર્યંત ત્રણ ચક્ષો કરવાં તથા
કંઠના તિલકની વચ્ચે એક ચક્ષ કરવું અને એક
શંખ ધારણ કરવો એવો પણ પ્રકાર છે. તેમ જ
નાભિ ઉપર જમણી ડાબી બન્ને કુંડો ઉપર પીઠ
ઉપર તથા કાંધ ઉપર એક એક ચક્ષ કરવું.

भगवत्सेवां कुर्वाणो वैष्णव इमाः षण्मुद्रा धारयेत् ।
तदन्यस्तु पद्मं संप्रदायमुद्रां च धारयेत् ॥

અર્થ--ભગત્સેવા કરનારા વૈષ્ણવોએ ઉપર લખેલી ૬ મુદ્રાઓ
અવશ્ય ધારણ કરવી અને બીજાઓએ કેવલ પદ્મ
તથા સંપ્રદાયમુદ્રા ધારણ કરવી.

मुद्रा केवी रीते छापवी तेनो नकशो.

कर्णमूल

च.

च.

च.

कर्णमूल

च.

च.

च.

कंठमूल

च.

दक्षिणबाहुदण्ड

च.

च. च.

प. च. प. दक्षिणस्तन

प. ना. प.

शं.

च.

ना.

प. शं. प.

च.

प. शं. प.

हृदय

|

सं.

वामबाहुदण्ड

शं.

शं. शं.

वामस्तन ग. शं. ग.

|

ग. ना. ग.

च.

च.

ग. शं. ग.

ना.

च.

ग. शं. ग.

च.	सं. नाम. सं.	च.
	सं.	
दक्षिण पार्श्वे	नाभि	वाम पार्श्वे
च.	च.	च.
	पृष्ठ.	

* एकाक्षरोंके पूर्ण नाम—सं.—संप्रदाय, शं. शख,
च.—चक्र, ग.—गदा, प.—पद्म.

✽ ॥ અથ પ્રાતઃસંધ્યા. ॥

ૐ અપવિત્રઃ પવિત્રો વા સર્વાવસ્થાંગતોઽપિ વા ॥

યઃ સ્મરેત્પુણ્ડરીકાક્ષં સ બાહ્યાભ્યંતરઃ શુચિઃ ॥૧॥

અર્થ—આ મંત્ર ભણી જમણા હાથની અનામિકા આગળી-

થી અથવા દર્બની સળીથી પોતાના મસ્તક પર

એને બીજાં પણ સધળાં અંગોપર માર્જન કરવું

એર્થાત્ તે જલ થોડું થોડું છાંટવું.

ઇત્યાત્માનં સંપ્રોક્ષ્ય એ પ્રમાણે પોતાના શરીર

ઉપર જલપ્રોક્ષણ કરીને.

ૐ કેશવાયનમઃ, ૐ નારાયણાય નમઃ, ૐ

માધવાયનમઃ ઇત્યાદિમ્ય

અર્થ—એમ ત્રણ આચમન કરવાં તે પછી.

ૐગોવિન્દાયનમઃ આ મંત્ર ભણી આચમની-

માં જલ લઇ જમણા હાથની હથેલી ધોર્મ નાંખરી.

✽ આ વેદોક્ત સંધ્યા કેઇ સારા વિદ્વાન પાસે શીખવા-
થી જ લક્ષમાં આવશે.

આચમન કર્યા પછી નીચેના ગાયત્રી મંત્રથી
શિખાબંધન નિમિત્તે ધ્યાન કરવું.

ગાયત્રી મંત્ર:

ૐ ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ તત્સવિતુર્વરેણ્યં ભર્ગોદેવસ્ય ધો-
મહિ ॥ ધિયો યો નઃ પ્રચોદયાત્ ॥૧॥

અર્થ—પૃથ્વી, અંતરીક્ષ અને સર્વર્ગ એ ત્રણે લોકમાં
વ્યાપેલ ઉત્તમ અને અત્યંત પ્રકાશમાન સૂર્યનારા-
યણ અર્થાત્ શ્રી પૂર્ણ પુરષોત્તમ દેવના તેજનું હું
ધ્યાન કરું છું, કે જે તેજ મારી બુદ્ધિને સન્માર્ગે
પ્રેરે.

તતઃ પૃથ્વીતિ મન્ત્રસ્ય મેરુપૃષ્ઠ ઋષિઃ । કૂર્મો
દેવતા । સુતલં છંદઃ । આસને વિનિયોગઃ ।

ૐ પૃથ્વી ત્વયા ધૃતા લોકા દેવિ ત્વં વિષ્ણુના ધૃતા
ત્વં ચ ધારય માં દેવિ પવિત્રં કુરુ વાસનમ્ ॥

ઉપર પ્રમાણે પૃથ્વીને હાથ લગાવી પૃથ્વીની સ્તુતિ
કરવી.

इति भूमिं स्पृष्ट्वाऽचम्प प्राणायामं कुर्यात् ॥

પૃથ્વીને સ્પર્શ કરી પ્રથમ કહેલ તથા નામે વડે આ
ચમન કરી —પ્રાણાયામ કરવો—તેની વિધિ નીચે
પ્રમાણે.

ॐकारस्य ब्रह्मा ऋषिः । गायत्री छंदः । अग्नि-
देवता । शुक्लो वर्णः । सर्वकर्मरंभे विनियोगः । सप्त-
व्याहतीनां त्रिधामित्रजमदग्निभरद्वाजगौतमात्रिर्वसिष्ठ-
कश्यपा ऋषयो गायत्र्युष्णिगनुष्टुब्बृहतीपंक्ति ष्टुब्-
जगत्यश्छंदांसि अग्निव द्वादेत्यबृहस्पतिवरुणेंद्रविश्वे-
देवा देवताः अनादिष्टप्रायश्चित्ते प्राणायामे विनियोगः
गायत्र्या त्रिधामित्रऋषिः (क्षत्रियो बृहस्पति ऋषिः
त्रिष्टुप् छंद इति । वैश्यस्तु प्रजापति ऋषिः जगती
छंदः इति ब्रूयात्) सविता देवता अग्निर्मुखमुपनयने
प्राणायामे विनियोगः

ॐ भूः ॐ भुवः ॐ स्वः ॐ महः ॐ जनः
 ॐ तवः ॐ सत्यम् (इति व्याहृत्युत्तरं ब्राह्मणो
 गुरुपदिष्टं) ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गोदेवस्य धीमहि ।।
 धियो यो नः प्रचोदयात् ॐ आपो ज्योति रसोऽमृतं
 ब्रह्म भूर्भुवःस्वरोमिति. (क्षत्रियः) ॐ देवः सवितः
 प्रसुवयज्ञं पतिं भगाय दिव्यो गंधर्वः केतपूः केतनः
 पुनातु वाचस्पतिर्वाचं नः स्वदतु स्वाहा । (वैश्यस्तु)
 व्याहृत्युत्तरं ॐ विश्वारूपाणि प्रति मुञ्चते कविः
 प्रासावीद्भद्रं द्विपदे चतुष्पदे विनाकमग्न्यत्सविता वरे-
 ष्यो नु प्रयाग मुषसो विरा जति । इति यथावर्णं
 नायत्री ॐ आपो ज्योति रसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवः
 स्वरोमिति जपन् प्राणानायमेत् ।

प्राणायाम—ब्राह्मणे— सात व्याहृति ओट्के
 ॐ भूः धी शङ्करी ॐ सत्यं सुधी भोक्षी भोक्तानो

ગાયત્રી મંત્ર પૂરો બોલી રહ્યા પછી આપો જ્યોતિઃ
 ગ્સોમૃતં બ્રહ્મભૂર્મુવઃ સ્વરોષ્ સુધી બોલવું અને ક્ષત્રી
 તથા વૈશ્વે પોતપોતાતી ગાયત્રી, જે ઉપર સંસ્કૃત-
 માં જણાવેલી છે તે, સાતે વ્યાહતિ બોલ્યા
 પછી બોલવી અને તે પછી આપો જ્યોતિરસોઽમૃતં
 બ્રહ્મભૂર્મુવઃ સ્વરોમ્ સુધી બોલવું અને આખો મંત્ર
 બોલીએ ત્યાં સુધી ડાબે હિરેથી પ્રાણુ ખેંચવો બીજી
 વખત બોલીએ ત્યાંસુધી પ્રાણુ રોકવો અને ત્રીજી
 વખત બોલીએ ત્યાં સુધી પ્રાણુ ઉતારવો. તેને
 અનુક્રમે પૂરક કુંભક ને રેચક કહે છે.

॥ સંકલ્પ. ॥

તતઃ । ૐ વિષ્ણુર્વિષ્ણુર્વિષ્ણુઃ શ્રીમદ્ભગવતો મહા-
 પુરુષસ્ય વિષ્ણોરાજ્યા પ્રવર્તમાનસ્ય અદ્ય બ્રહ્મણો
 દ્વિતીયપરાર્થે શ્રીશ્વેતવારાહકલ્પે વૈવસ્વતમન્વંતરે અષ્ટા-
 વિંશતિતમે કલિયુગે કલિપ્રથમચરણે જમ્બુદ્વીપે ભરત-

સ્વર્ણે આર્યોવર્તાન્તર્ગતબ્રહ્માવર્તૈકદેશે બૌદ્ધાવતારે અમુ-
 કાસ્મિન્વર્તમાન વ્યાવહારિક અમુકનામ્નિ સંવત્સરે
 અમુકાયને અમુકર્તૌ અમુકમાસે અમુકપક્ષે અમુકતિથૌ
 અમુકવાસરે અમુક નક્ષત્રે અમુકયોગે અમુકકરણે
 અમુકરાશિસ્થિતે શ્રી સૂર્યે અમુકરાશિસ્થિતે ચન્દ્રે
 અમુકરાશિસ્થે શ્રીદેવગુરૌ શેષેષુ ગ્રહેષુ યથાયથં સ્વ-
 સ્વરાશિસ્થિતેસુ સત્સુ મમોપાત્ત દુરિતક્ષયદ્વારા શ્રી-
 ગોપીજનવલ્લભપ્રીત્યર્થં પ્રાતઃસંધ્યોપાસનમહં કરિષ્યે ।

એ પ્રમાણે સંકલ્પ કરવો,

॥ મંત્રાચમનમ્ ॥

ૐ સૂર્યશ્ચેતિ યંત્રસ્ય નરાયણ ઋષિઃ

સૂર્યોદેવતા અનુષ્ટુપ્લન્દઃ । મંત્રાચમને વિનિયોગઃ

ઉપર પ્રમાણે બોલી—જમણા હાથમાં જલ લઇને
 નીચેના મંત્ર બોલવો.

ॐ સૂર્યશ્ચ મા મન્યુશ્ચ મન્યુપતયશ્ચ મન્યુકૃતેભ્યઃ
 પાપભ્યો રક્ષન્તામ્ યદ્રાત્ર્યા પાપમકાર્ષે મનસાવાચા
 હસ્તાભ્યાં પદ્મચામુદરેણ શિશ્વા રાત્રિસ્તદ્વલુમ્પતુ
 યત્કિંચિદ્દુરિતં મયિ इदमहं माममृतायोनौ सूर्ये ज्यो-
 तिषि जुहोमि स्वाहा । आचम्य ।

એ પ્રનાણે બોલી ત્રણ વખત જલ પી જવું.

॥ मार्जनम् ॥

आपोहिष्ठेति तृचस्य सिंधुद्वीपऋषिः । गायत्री
 छंदः आपोदेवता मार्जने विनियोगः ।

નીચે પ્રમાણે મંત્ર બોલતા જવું અને દર્ભવડે મસ્તક
 ઉપર જલ છાંટતા જવું.

ॐ आपो हिष्ठामयो भुवः ॐ तान ऊर्जे
 दधातनः । ॐ महेरणाय चक्षसे ॐ योवः शिवतमो
 रसः । ॐ तस्य भाजयते हनः । उशतीरिव मातरः ।

તસ્મા અરંગમામવઃ । ॐ યસ્ય ક્ષયાય જિન્વથ । ॐ
આપોજનયથાચનઃ ।

॥ અઘમર્ષણમ્ ॥

દ્રુપદાદિવેત્યસ્ય કાંકિલરાજપુત્ર ઋષિઃ આપો-
દેવતા । અનુષ્ઠુલ્લન્દઃ । અઘમર્ષણે વિનિયોગઃ ।

જમણા હાથની અંજલીમાં પાણી લઈ નાક પાસે
ધરી રાખી નીચેનો મંત્ર બોલવો.

ॐ દ્રુપદાદિવમુચાનઃ સ્વિન્નઃ સ્નાતોમલાદિવ ॥
પૂતં પવિત્રેણૈવાજ્યમાપઃ શુધ્યાન્તુ મૈનસઃ ।

એ મંત્ર ભણી જલાંજલી, પાપ જાય છે તેમ સમજ
રાખી તરફ નાખી દેવી.

આચમ્ય આચમન કરીને

અર્ઘ્યપ્રદાનમ્.

ગાયત્ર્યા અર્ઘ્યત્રયં દત્વા

પૂર્વ દિશા તરફ મુખ રાખી ઉભા થઈ બે હાથની અંગૂઠીમાં જલ રાખી ગાયત્રી બોલીને સૂર્યને ત્રણ અર્ધદાન કરવા. જે ગાયત્રીમંત્ર સંધ્યાની શરૂઆતમાં આપેલ છે.

સૂર્યોપસ્થાનમ્.

ॐ ઉદ્યમિત્યસ્ય હિરણ્યસ્તૂપ ઋષિઃ અનુષ્ટુપ્છન્દઃ ।
સૂર્યોદેવતા સૂર્યોપસ્થાનેવિનિયોગઃ

ॐ ઉદ્યંતમસસ્પારિસ્વઃ પશ્યન્ત ઉત્તરમ્ । દેવં
દેવત્રાસૂર્યમગન્મ જ્યોતિરુત્તમમ્.

इत्युपस्थाय नमस्कृत्य

ઉભા થઈ ઉપલો મંત્ર બોલી સૂર્યને નમસ્કાર કરવા.

એ પ્રમાણે સુર્યોપસ્થાન કર્યા પછી નીચે પ્રમાણે સંકલ્પ કરવો.

ममोपात्तदुरितक्षद्वारा श्रीगोपीजनवल्लभप्रीत्यर्थ
यथासंख्यांकं गायत्रीजपमहं कारिष्ये ।

મારા પાપના ક્ષયને માટે, શ્રી ગોપીજનવલ્લભની પ્રસન્નતા માટે મારાથી બનશે તેટલી ગાયત્રી જપીશ.

इति संकल्प्य करमालया गौमुखीतुलसीमालया दशवारमष्टविंशतिवारमष्टोत्तरशतवारं वा गायत्रीं जपित्वा ।

એ પ્રમાણે સંકલ્પ કરીને કરમાલાવડે અથવા તુલસીની માળાવડે દશવાર, અઠાવીશ વાર અથવા એકસોઆઠવાર ગાયત્રીજપ કરવો. જે ગાયત્રી મંત્રનો જપ કરવાનો છે તે મંત્ર સંધ્યાવિધિની શરૂઆતમાં શિખાબંધન અને ધ્યાનને નિમિત્તે જણાવેલ છે તેજ ગાયત્રી મંત્રનો જપ કરવો, અને જપ પૂરો થયા પછી હાથમાં જલ લઈ નીચે પ્રમાણે સંકલ્પ કરવો.

अनेन यथासंख्य गायत्रीजपेन श्रीपूर्णपुरुषोत्तमः श्रीसवितादेवताः प्रीयतां ।

આમ કહી જળ મૂકી પછી નીચે પ્રમાણે શ્રીપૂર્ણ પુરુષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુની પ્રાર્થના કરવી.

નમોઽસ્ત્વનંતાય સહસ્રમૂર્તયે
સહસ્રપાદાક્ષિશિરોરુવાદ્ધવે
સહસ્રનામ્ને પુરુષાય શાશ્વતે
સહસ્રકોટીયુગધારિણે નમઃ ॥ ૧ ॥

નમોવ્રહ્મણ્યદેવાય ગો બ્રાહ્મણ હિતાય ચ ।
જગદ્ધિતાય કૃષ્ણાય ગોવિન્દાય નમોનમઃ ॥
આકાશાત્પતિતં તોયં યથાગચ્છતિ સાગરમ્ ।
સર્વદેવનમસ્કારઃ કેશવં પ્રતિગચ્છતિ ॥ ૩ ॥
આસત્યલોકાત્પાતાલાદાલોકાલોકપર્વતાત્ ।
યેસન્તિ બ્રહ્મણા દેવાસ્તે યો નિત્યં નમોનમઃ ॥૪॥

એ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરીને નીચે પ્રમાણે બોલી
પરમેશ્વરને પ્રણામ કરવા.

અમુકસંખ્યાઽમુકપ્રવરાન્વિતાઽમુક ગોત્રોત્પન્નોઽહં
શુક્લયજુર્વેદાન્તર્ગતમાધ્યંદિની વાજસનેય શાસ્ત્રાધ્યાયી

અમુક શર્મા, વમાં ગુપ્તોહં મો પરમેશ્વર ત્વામભિવાદયે.
 ઇતિ પ્રાતઃસંધ્યા.

॥ અથ માધ્યાન્હ સંધ્યા ॥

આચમ્ય પ્રાણાનાયમ્ય

પ્રાતઃ સંધ્યાની પેઠે આચમન અને પ્રાણાયામ કરીને
 સંકલ્પ કરવો તેમાં “ મધ્યાન્હ સંધ્યોપાસનમહં કરિષ્યે ”
 એમ બોલવું.

સંકલ્પ.

મમોપાત્તદુરિતક્ષયદ્વારા શ્રીગોપીજનવલ્લભપ્રીત્યર્થે
 મધ્યાન્હસંધ્યોપાસનમહં કરિષ્યે ઇતિ સકલ્પ્યં

મન્ત્રાચમન.

ત્યાર પછી હાથમાં જલ લઈ ત્રીચેનો મંત્ર બોલી
 મન્ત્રાચમન કરવું,

ॐ आपः पुनातु पृथिवीं, पृथ्वी पूता पुना-
तुमाम् यदुच्छिष्टमभोज्यं च यद्वा दुश्चरितं मम ॥
सर्वं पुनातु मामपोसतां च प्रतिग्रहं स्वाहा ।

इतिमन्त्राचमनं विधाय

अन्यत्सकलं प्रातः संध्यावत्कुर्यात् ॥

ॐ प्रभाणे मन्त्रायमन करी श्रीगुरुं अधुं प्रातः
संध्या प्रभाणे करवुं.

इति माध्यान्ह सन्ध्या.

अथ सायं संध्या.

कृतस्नानो धृतपवित्रवासाः पवित्रासने उपविष्य
आचम्य प्राणानायम्य.

सांजना सूर्यास्त पड़ेलां शैयादि आवश्यक कार्यथी
परवारी, पवित्र वस्त्र पड़ेरी, पश्चिम दिशा तरफ दर्जासन

ઉપર બેસી આચમન તથા પ્રાણાયામ કરી હાથમાં જલ લઈ નીચે પ્રમાણે સંકલ્પ કરવો.

મમોપાત્તદુરિતક્ષયદ્વારા શ્રીગોપી જનવલ્લભપ્રીત્યર્થે
સાયં સંધ્યોપાસનમહં કરિષ્યે इति संकल्प्य--

મન્ત્રાચમન

હાથમાં જલ લઈ નીચેનો મંત્ર બોલી આચમન કરવું.

ॐ अग्निश्च मामन्युश्च मन्यु पतयश्च मन्यु
कृतेभ्यः पापेभ्यो रक्षन्तां यदन्हा पापमकार्षं मनसा
वाचाहस्ताभ्यां पद्भ्यामुदरेण शिश्रा अहस्तदवलुम्पतु
यत्किंचिदुरितं मयि ।

इदमहं माममृतयोनौ सत्ये ज्योतिषि जुहोमि
स्वाहा इति मन्त्राचमनं विधाय

अन्यत्सकलं प्रातः संध्यावत्कुर्यात् ॥

એ પ્રમાણે મન્ત્રાચમન કરી બીજું બધું પ્રાતઃ સંધ્યા પ્રમાણે કરવું.

॥ इति त्रिकाल सन्ध्या ॥

इति त्रिकाल संध्येयं दामोदर विपश्चिता ॥

भाषया योजिता भूयान्मुदे विद्वद्धिजन्मनाम् ॥

वैश्नव संप्रदायनी संध्या.

*ગંગાદિતીર્થે સમ્યક્સ્નાત્વા ॥ ધૌતવાસઃપરિધાય ॥ આસને ઉપવિશ્ય ॥ તિલકં કૃત્વા ॥ આચમનમ્ ॥

આચમન કરવું તેનો વિધિ, ડાબા હાથથી આચમની વડે જમણા હાથની હથેળીમાં એક માપાભાર સોનાની ગોળા હુમે એટલું જળ લઈ તે હાથનો અંગુઠો તથા ટચલી આંગળી જૂદી રાખી તથા તે હાથને ડાબા

* પ્રથમ ગંગાદી તીર્થે અથવા ધર આગળ સ્નાન કરી શુદ્ધ વસ્ત્ર પહેરી આસન (દર્બનું, કે ઉંનનું) ઉપર બેસી તિલક કરવું.

હાથની તર્જની આંગળી અડાડી રાખી, કેશવાય નમઃ
એમ બોલી પહેલું, નારાયણાય નમઃ એમ બોલી બીજું,
તે માધવાય નમઃ એમ બોલી ત્રીજું, એમ ત્રણ આચમન
કરવાં. આચમન કરી રહ્યા પછી હથેળી ઘોઘ નાંખવી.

॥ કેશવાય નમઃ ॥ નારાયણાય નમઃ ॥ માધ-
વાય નમઃ ॥ इति त्रिराचमनम् ॥

ततःतूष्णींसजलेनहस्तेन शिरसि॥ नेत्रयोः कर्णयोः
॥ नाभौ ॥ हृदयं चेतिस्पृशेत् ॥ ताम्रादिपात्रस्थजले

ત્યાર પછી બોલ્યા વગર ભીના હાથે માથું, નેત્ર,
કાન, નાભી અને છાતીનો સ્પર્શ કરવો. ત્યાર પછી ત્રાંબાના
પાત્રમાં જેમાં જળ રેડ્યું હોય તેમાં તીર્થનું આવાહન
કરવું, એ તીર્થાવાહનનો મંત્ર નીચે પ્રમાણે.

॥ ब्रह्मांडोदकतीर्थानि करलग्नानि तेरवेः करेण
तेन मे देव तीर्थं देही दिवाकर ॥ इति मंत्रेण सूर्यमं-
डलान् तीर्थान्यावाह्य प्रार्थयेत् ॥

નીચેના મંત્રથી તીર્થની પ્રાર્થના કરવાની છે.

ગંગે ચ યમુને ચૈવ ગોદાવારે સરસ્વતી ॥ નર્મદે-
સિંધુકાવેરો જલેસ્મિન્ સંનિધિકુરુ ॥ ઇતિ પ્રાર્થયેત્ ॥
તતઃ સંકલ્પઃ ॥

ત્યાર પછી સંકલ્પ કરવો, આયમનીમાં પાણી ભરી
આ પ્રમાણે બોલવું.

મમ કર્માધિકારાર્થે દુરિતક્ષયાર્થે ॥ શ્રીબાલ્ક્ર-
ષ્ણપ્રીતયે પ્રાતઃસંધ્યામહં કરિષ્યે ॥ તતો માર્જનમ્

ત્યાર પછી પાણી તરબાણીમાં મુકી દેવું. તે માર્જન
કરવું. નીચેનો મંત્ર ભણી માથાપર પાણી છાંટવું.

॥ અપવિત્રઃ પવિત્રો વા સર્વાવસ્થાંગતોપિ વા ॥
યઃસ્મરેત્પુંડરીકાક્ષં સવાહ્યાભ્યંતરઃશુચીઃ ॥ ઇતિ મંત્રે-
ણ શિરસિ માર્જયેત્ ॥ અથ કરન્યાસઃ ગોવિંદાય
અગુષ્ઠાભ્યાં નમઃ ॥ મહીધરાય તજનીભ્યાં નમઃ ॥
હૃષીકેશાય મધ્યમાભ્યાં નમઃ ॥ ત્રિવિક્રમાય અનામિ-

કામ્યાં નમઃ ॥ વાસુદેવાય કનિષ્ઠિકામ્યાં નમઃ ॥
માધવાય કરતલકરપૃષ્ઠામ્યાં નમઃ ॥

કરન્ધાસની સમજીતી.

ગોવિંદાય અંગુષ્ઠામ્યાં નમઃ એમ બોલી અંગુઠો ને તર્જનીનો સ્પર્શ કરવો. મહાધરાય નમઃ એમ બોલી તર્જની ને અંગુઠાનો સ્પર્શ કરવો, હૃષીકેશાય નમઃ એમ બોલી અંગુઠો ને વચલી આંગળીનો સ્પર્શ કરવો.

ત્રિવિક્રમાય નમઃ એમ બોલી અંગુઠાનો ને ટચલી આંગળીની પડખેની આંગળીનો સ્પર્શ કરવો. વાસુદેવાય નમઃ એમ બોલી અંગુઠો ને ટચલી આંગળીનો સ્પર્શ કરવો.

માધવાય નમઃ એમ બોલી બે હાથનો સ્પર્શ કરવો.

ગોવિંદાય હૃદયાય નમઃ ॥ વિદ્મહે શિરસે સ્વાહા ॥
ગોપીવલ્લભાય શિશ્વાયૈ વષટ્ ॥ ધીમહીકવચાય હું ॥
તન્નઃકૃષ્ણઃનેત્રત્રયાય વૌષટ્ ॥ પ્રચોદયાત અસ્ત્રાય
ફટ્ ॥ ઇતિ ષડંગં ॥ અથ ધ્યાનમ્ ॥

૫૬ ગન્યાસની સમજી.તી

ગોવિંદાય એમ બોલી છાતીએ હાથ અડાડવો.
 વિઘ્નહે એમ બોલી માથે સ્પર્શ કરવો.
 ગોપીવલ્લભાય એમ બોલી ચોટલીનો સ્પર્શ કરવો.
 ધીમહી એમ બોલી બે ખભાનો સ્પર્શ કરવો.

તન્નઃ કૃષ્ણઃ એમ બોલી નેત્રનો સ્પર્શ કરવો. પ્રચોદયાત્
 એમ બોલી ડાબા હાથથી માથાની પ્રદક્ષિણા કરી ચપટી
 વગાડવી. ત્યાર પછી બે હાથ જોડી નીચેનો મંત્ર બણી
 ધ્યાન કરવું.

પ્રાતઃસંધ્યાં કુમારીં રક્તાંગાં રક્તવસ્ત્રાં હંસવા-
 હનાં ધ્યાત્વા ॥ અથ પ્રાણાયામઃ ॥ અથ પ્રાણાયામ
 કરવાનો મંત્ર.

॥ ગોવિંદાય વિઘ્નહે ગોપીવલ્લભાય ધીમહી ॥
 તન્નઃ કૃષ્ણઃ પ્રચોદયાત્ ॥ શ્રીકૃષ્ણાય વિઘ્નહે દામો-
 દરાય ધીમહી તન્નઃ કૃષ્ણઃ પ્રચોદયાત્ એવો મંત્ર પણ છે.

પ્રાણાયામની વિધિ—આંખો બંધ રાખી, મૈન ધારણ કરી જમણા હાથની અનામિકા (ટચલી આંગળીથી બીજી આંગળી) તથા ટચલી આંગળીથી નાકનું ડાબુ છિદ્ર દબાવી જમણા છિદ્રદ્વારા બાહારના વાયુને ઉપર લખેલા મંત્રનું એક વખત સ્મરણ મનમાં કરી રહે ત્યાં સુધી આકર્ષણ કરવું, એટલે પવનને ઉપર ખેંચવો. એ વેળા ગુદાને સંકોચવી. (આ ક્રિયાને પૂરક કહે છે) ત્યાર પછી અંગુઠા વડે નાસિકાનું જમણું છિદ્ર પણ રોકી દેવું અને ડોકને નીચી નમાવી પાછો એકવાર મંત્રનો માનસિક ઉચ્ચારણ કરતાં સુધી તે પૂરેલા પવનને રોકી રાખવો. (આને કુંભક કહે છે) તે પછી અનામિકા અને ટચલી આંગળી હળવે હળવે દુર કરી નાસિકાના ડાબા છિદ્રમાર્ગે અદરના પવનને ઉપર પ્રમાણે મંત્રનું ઉચ્ચારણ કરતાં સુધી ધીરે ધીરે બહાર કાઢવો (આને રેચક કહે છે.)

ત્યાર પછી ત્રણ વખત આગળ પ્રમાણે આચમન કરવાં.

पूर्ववत् ॥ ततोसूर्यस्यार्घ्यप्रदानं ॥ गोविंदा-
य विद्महे०

ત્યાર પછી સૂર્યનારાયણને ગોવિંદાય વિદ્યહે એ મંત્રથી
ત્રણ અર્ધ આપવા. પછી સૂર્યની સામું હાથ જોડી નીચેના
મંત્રથી ઉપસ્થાન કરવું.

નમઃ સવિત્રે જગદેકચક્ષુષે

જગત્પ્રસૂતિઃ સ્થિતિ નાશદેતવે ॥

ત્રયી મયાય ત્રિગુણાત્મધારિણે

વિરિંચિ નારાયણશંકરાત્મને ॥

इति रविमंडलस्थाय गोपगोपीपरिवृताय श्री-
कृष्णाय नमः ॥ इतिसूर्योपस्थानम् ॥ अथ जपः

ત્યાર પછી આચમનીમાં જળ લઈ નીચે પ્રમાણે
જોડવું, ને જોડી રહ્યા પછી પાણી તરભાણીમાં મુકી દેવું.

॥ अस्य श्रीकृष्ण गायत्रीमहामंत्रस्य ॥ ना-
रदक्राधिः ॥ गायत्रीछंदः श्रीकृष्णः परमात्मादेवता ॥
क्रींबीजं विद्महे शक्तिः ॥ प्रचोदयात् इति कीलकम् ॥
मम धर्मार्थकामना सिद्ध्यर्थे जपे विनियोगः ॥ इति

યથાશક્તિ જપિત્વા+ જમયાકૃતેન પ્રાતઃ સંધ્યાંગભૂતેન
જપેન શ્રીવાલ્મીકૃષ્ણઃ પ્રીયતાં ન મમ ॥

ત્યાર પછી ચારે દીશાએ તથા ગુરુ, આકાશ તથા
પૃથ્વી અને બ્રહ્માણને નમસ્કાર કરવા.

પૂર્વે ઇન્દ્રાય નમઃ ॥ દક્ષિણે યમાય નમઃ ॥
શ્ચિમે વરુણાય નમઃ ॥ ઉત્તરે કુબેરાય નમઃ ॥
આકાશાય નમઃ ॥ પૃથિવ્યે નમઃ ॥ સવિત્રે નમઃ ॥
રેભ્યો નમઃ મુનિભ્યો નમઃ ॥ ગુરુભ્યો નમઃ ॥
દેવેભ્યો નમઃ ॥ ઇતિ નમસ્કૃત્ય ॥ પૂર્વવદાચમનં
વા ॥ ગુર્વાદીન્પ્રણમેત્ ઇતિ પ્રાતઃસંધ્યા ॥

ન્યથાશક્તિ ગોવિંદાય એ મંત્રથી જપ કરવો. ને ત્યાર પછી
આ પ્રમાણે બોલી જપ નિવેદન કરવો. (એટલે આચમનીમાં
પાણી લઈ કુલપાઈટ પાસે જણાવેલ મંત્ર બોલી તે જળ
નીચે કે ત્રણાણીમાં નાખી દેવું.)

અથ મધ્યાહ્નસંધ્યા ॥

ગંગાદિતીર્થસ્નાત્વા ધૌતવાસઃ પરિધાય ॥ આસને
ઉપવિઠ્ય ॥ તિલકં કૃત્વા ॥ પૂર્વવત્ આચમનં
ત્રિધાય ॥ તતઃતૂર્ણીં સજલેન હસ્તેન માર્જનં કુર્યાત્ ॥
इति माध्याह्न तथा सायंसंध्या समाप्ता ॥ श्रीकृष्णा-
र्पणमस्तु ॥ शुभं भवतु ॥ ॥ छ ॥

મધ્યાન સંધ્યા તથા સાયંસંધ્યા પણ અગાઉ કરી
ગયા તે પ્રમાણે કરવી તે સૂર્યનારાયણને મધ્યાનસંધ્યા વખતે
એક અને સાયંસંધ્યા વખતે ત્રણ અર્ધ આપવા. અને
સાયંસંધ્યા કરવા વખતે પશ્ચિમ દિશા તરફ શુભ રાખી
બેસવું.

સંધ્યાનું કર્તવ્ય પૂરું થયા બાદ દરેક વંશવેંશ
સાંપ્રદાયિક પુસ્તકો અને અન્ય પવિત્ર શાસ્ત્રનો પાઠ
કરવાની જરૂર છે. જેથી અગત્યના પાઠ કરવાનાં શાસ્ત્રોનું
દ્વે વર્ણન કરવામાં આવે છે.

नारायण कवच.

राजोवाच

यया गुप्तः सहस्राक्षः साहाबिपुसैनिकान् ।
 क्रीडन्निव विनिर्जित्य त्रिलोक्या बुभुजे श्रियम् ॥१॥
 भगवस्तन्ममाख्याहि वर्म नारायणात्मकम् ।
 यथाऽततायिनः शत्रून्येन गुप्तोऽजयन्मृधे ॥२॥

शुक्रोवाच

वृतः पुरोहितस्त्वाष्ट्रो मर्हेद्रायानुपृच्छते ।
 नारायणाख्यं वर्माह तदिहैकमनाः शृणु ॥ ३ ॥
 धौतांघ्रिपाणिराचम्य सपवित्रः दध्नुस्वः ।
 कृतस्वांगकरन्यासो मंत्राभ्यां वाग्यतः शुचिः ॥
 नारायणमयं वर्म सन्नहोद्भय आगते ॥ ४ ॥

पादयोजनिनोरुर्वोरुदरे हृद्यथोरसि ।

मुखे शिरस्यानुपूर्व्यादौकारादीनि विन्यसेत् ।

ॐ नमो नारायणायेति विपर्ययमथापि वा ॥ ५ ॥

करन्यासं ततः कुर्याद्वदशाक्षरविद्यया ।

प्रणवादियकारांतमंगुल्यंगुष्ठपर्वसु ॥ ६ ॥

न्यसेद्दृढयमौकारं विकारमनुमूर्धनि ।

षकारं तु भ्रुवोर्मध्ये णकारं शिख्यादिशेत् ।

वेकारं नेत्रयोर्युज्यान्नकारं सर्वसंधिषु ॥ ७ ॥

मकारमस्त्रमुद्दिश्य मंत्रमूर्तिर्भवेद्बुधः ।

सविसर्गं फडंतं तत्सर्वादिषु विनिर्दिशेत्

ॐ विष्णवे नम इति ॥ ८ ॥

आत्मनं परमं ध्यायेद्ध्येयं षट्शक्तिभिर्युतम् ।

विद्यातेजस्तपोमूर्तिमिमं मंत्रमुदाहरेत् ॥ ९ ॥

ॐ हरिविदध्यान्मम सर्वरक्षां

न्यस्ताघ्रिपद्मः पतर्गेंद्रपृष्ठे ।

दरारिचर्मासिगदेषुचाप-

पाशान्दधानोऽष्टगुणोऽष्टबाहुः ॥ १० ॥

जलेषु मां रक्षतु मत्स्यमूर्ति

यादोगणेश्यो वरुणस्य पाशात् ।

स्थलेषु मायावदुवामनोऽव्या-

त्रिविक्रमः खेऽवतु विश्वरूपः ॥ ११ ॥

दुर्गेष्वटव्याजिमुखादिषु प्रभुः

पायानृसिंहोऽसुरगूथपारिः ।

विमुंचतो यस्य महाह्रहासं

दिशो विनेदुन्यपतंश्च गर्भाः ॥ १२ ॥

रक्षत्वसौ माऽध्वनि यज्ञकल्पः

स्वदंष्ट्रयोभीतधरो वराहः ।

रायांऽद्रिकूटेष्वथ विप्रवासे

सलक्ष्मणोऽव्याद्धरताग्रजोऽस्मान् ॥ १३ ॥

मासुग्रधर्मादखिलात्प्रमादः-

भारायणः पातु नरश्च हासात् ।

दत्तस्त्वयोगादथ योगनाथः

प यःतुणेशः कपिलः कर्मबन्धात् ॥ १४ ॥

सनत्कुमारोऽवतु कामदेवा-

द्वयशीर्षा मां पथि देवहेलनान् ।

देवर्षिर्वर्यः पुरुषार्चनांतरा-

त्कूर्मो हरिर्मां निरयादशेषात् ॥ १५ ॥

धन्वंतरिर्भगवान्पात्वपथ्या-

द्वेन्द्राद्भयादृषभो निर्जितात्मा ।

यज्ञश्च लोकादवताज्जनांता-

द्वलो गणात्क्रोधवशादहीन्द्रः ॥ १६ ॥

द्वैपायनो भगवानप्रबोधा-

दुद्धस्तु षाखंडगणात्प्रमादात् ।

कल्किः कलेः कालमलात्प्रपातु

धर्मावनायोरुक्तावतारः ॥ १७ ॥

मां केशवो गदया प्रातरव्या-

गोविंद आसंगवमात्तवेणुः ।

नारायणः प्राह्ण उदात्तशक्ति-

र्मध्यंदिने विष्णुररींद्रपाणिः ॥ १८ ॥

देवोऽपराह्णे मधुहोग्रधन्वा

सायं त्रिधामाऽवतु माधवो माम् ।

दोषे हृषीकेश उत्तार्धरात्रे-

र्निशीथ एकोऽवतु पद्मनाभः ॥ १९ ॥

श्रीवत्सधामाऽपररात्र ईशः

प्रत्यूष ईशोसिधरो जनार्दनः ।

शोमोदरोऽव्यादनुसंध्यं प्रभाते

विश्वेश्वरो भगवान् कालमूर्तिः ॥ २० ॥

चक्रं युगांतानलतिमनेमि

भ्रमन्समंताद्भगवत्प्रयुक्तम् ।

दंदग्धि दंदग्न्यरिसैन्यमाशु

कक्षं यथा वातसखो हुताशः ॥ २१ ॥

गदेशनिस्पर्शनविस्फुलिगे

निष्पिठि निष्पिठ्य जितप्रियाऽमि ।

कृष्मांडवैनायकयक्षरक्षो-

भूतग्रहांश्चूर्णय चूर्णयागीन ॥ २२ ॥

त्वं यातुधानप्रमथमेतमातृ-

पिशाचविप्रहृद्योरदृष्टीन ।

दरेद्र विद्रावय कृष्णपूरितो-

भीमस्वनोऽरेहेदयानि कंपयन् ॥ २३ ॥

त्वं तिग्मधारासि रारिसैन्य-

मीशप्रयुक्तो मम छिधि छिधि ।

चक्षूषि चर्मन् शतचंद्रछादय-

द्विषामघोनां हर पाप चक्षुषाम् ॥ २४ ॥

यज्ञोभयं ग्रहेभ्योभूत्केतुभ्यो नृभ्य एव च ।

सरीसृपेभ्यो दंष्ट्रिभ्योस्तथा अंहोभ्य एव वा ॥ २५ ॥

सर्वाण्येतानि भगवन्नामरूपास्त्रकीर्तनात् ।

प्रयांतु संक्षयं सद्यो ये नः श्रेयःप्रतीपकाः ॥ २६ ॥

गरुडो भगवांस्तोत्रस्तोभश्छंदोमयः प्रभु ।

रक्षत्वशेषकृच्छ्रेभ्यो विष्वक्सेनः स्वनामभिः ॥ २७ ॥

सर्वापद्भ्यो हरेर्नामरूपयानायुधानि नः ।

बुद्धीन्द्रियमनः प्राणान्पातु पार्षदभूषणाः ॥ २८ ॥

यथा हि भगवानेव वस्तुतः सदसच्च यत् ।

सत्येनानेन नः सर्वे यांतु नाशमुपद्रवाः ॥ २९ ॥

यथैकात्म्यानुभावानां विकल्परहितःस्वयम् ।

भूषणायुधलिंगाख्या धत्ते शक्तिः स्वमायया ॥३॥

तेनैव सत्यमानेन सर्वज्ञो भगवान्हरिः ।

पातु सर्वैः स्वरूपैर्नः सदा सर्वत्र सर्वगः ॥ ३१ ॥

विदिक्षु दिक्षूर्ध्वमधः समन्तादंतर्बहिर्भगवान्भारसिंहः ।

प्रहापयँल्लोकभयं स्वनेन स्वतेजसा ग्रस्तसमस्ततेजः ॥३२॥

मघवान्निदमाख्यातं व्रमं नारायणात्मकम् ।

विजेष्यस्यंजसा येन दंशितोऽसुरगूथपान ॥ ३३ ॥

एतद्धारयमाणस्तु यं यं पश्यति चक्षुषा ।

पदा वा संस्पृशेत्सद्यः साध्वसात्स विमुच्यते ॥ ३४ ॥

न कुतश्चिद्भयं तस्य विद्यां धारयतो भवेत् ।

गजदस्युग्रहादिभ्यो व्याघ्रादिभ्यश्च कर्हिंचित् ॥३५॥

इमां विद्यां पुरा कश्चित्कंशिको धारयन्दिजः ।

योगधारणया स्वांगं जहौ स मरुश्चन्वनि ॥ ३६ ॥

तस्योपरि विमानेन गंधर्वपातिरेकदा ।

ययौ चित्ररथः स्त्रोभिर्दृतो यत्र द्विजक्षयः ॥ ३७ ॥

गगनान्यपतत्सद्यःसविमानो ह्यवाकिञ्चराः ।

स वालखिल्यवचनादर्थान्यादाय विस्मितः ।

प्राप्य प्राचीसरस्वत्यां स्नात्वा धाम स्वमन्वगात् ॥ ३८ ॥

य इदं शृणुयात्काले यो धारयति चादृतः ।

तं नमस्यन्ति भूतानि मुच्यते सर्वतो भयात् ॥ ३९ ॥

एतां विद्यामधिगतो विश्वरूपाच्छतक्रतु ।

त्रैलोक्यलक्ष्मीं बुभुजे विनिर्जित्य मृधेऽसुरान् ॥ ४० ॥

इति श्रीमद्भागवते महापुराणेऽष्टादशसाहस्र्यां

संहितायां वैयासिक्यां षष्ठस्कन्धे नारायण-

वर्मकथनं नामाष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાનો ૧૫ મો અધ્યાય.

શ્રીભગવાનુવાચ ॥

ऊर्ध्वमूलमधःशाखमश्वत्थं प्राहुरव्ययम् ।

छंदांसि यस्य पर्णानि यस्तं वेद स वेदवित् ॥ ૧ ॥

(ચૈદમ્ અધ્યાયની અંતે “ અખંડ ભક્તિ વડે જે ભગવાનને ભજે છે તે તેના પ્રસાદથી મળેલા જ્ઞાન વડે અક્ષર થાય છે” એમ કહ્યું પરંતુ એકાંત ભક્તિ અને જ્ઞાન વૈરાગ્ય વિના પ્રાપ્ત થતાં નથી. માટે વૈરાગ્ય પૂર્વક જ્ઞાનનો ઉપદેશ કરવાની ઇચ્છાથી ભગવાન અઠી શ્લોક વડે વૃક્ષના રૂપકથી સંસારનું વર્ણન કરે છે.)

શ્રી ભગવાન કહે છે.—જેનું મૂળ ઉંચું એટલે ક્ષર તથા અક્ષર કરતાં ઉત્તમ પુરુષોત્તમ છે, જેની શાખા નીચે એટલે પુરુષોત્તમ પછીનાં હિરણ્યગર્ભ વગેરે જીવો છે, તથા વેદો જેનાં પાંદડા છે એવું આ સંસાર રૂપી વૃક્ષ છે કે જેની સ્થિતિ સવાર સુધી રહેશે એટલે પણ વિશ્વાસ આવતો નથી. એ સંસારરૂપ વૃક્ષને જે જાણે તે જ વેદને જાણનાર છે. ૧

અધશ્વોર્ધ્વે પ્રસૂતાસ્તસ્ય શાસ્ત્રા

ગુણપ્રવૃદ્ધા વિષયમવાલાઃ ।

અથશ્ચ મૂલાન્યનુસંતતાનિ

કર્માનુબંધીનિ મનુષ્યલોકે ॥ ૨ ॥

સત્ત્વગુણી, રજ્જેગુણી તથા તમેગુણી પ્રતિરૂપ જળના મેચન વડે વહી પામેલી તથા શબ્દ આદિ વિષયરૂપી કેમજ પત્રવાળી એ સંસારવૃક્ષની શાખાઓ એટલે હિરણ્યગર્ભ આદિ જીવો, ઉપર અને નીચે અર્થાત્ કંચનીચ યોનિઓમાં પ્રસરેલ છે; મનુષ્યલોકમાં પ્રવૃત્તિ કરાવનાર વાસનારૂપી તેનાં નાનાં મૂળો કંચનીચ યોનિઓ વિશે વિસ્તાર પામી રહ્યાં છે, ૨

(આ મનુષ્યલોકમાં જ ભાવી પ્રવૃત્તિનું કારણ ભોગ-વાસના છે એમ કહેવાનું કારણ એટલુંજ કે, ઉપરના તથા નીચેના લોકમાં જે ભોગ ભોગવ્યા તેમની વાસના સહિત, મનુષ્યલોકમાં જીવ આવે છે. અને ત્યાં વાસનાને અનુસારે કર્મોમાં તેની પ્રવૃત્તિ થાય છે. બીજા સ્વર્ગાદિ લોકો તો ભોગભૂમી છે. માટે ત્યાં કર્મ કરવાનો અધિકાર નથી. માત્ર આ મનુષ્યલોકમાં જ અધિકાર છે. ૨)

ન રૂપમસ્યંહ તથોપલભ્યતે

નાંતો ન ચાદિર્ન ચ સંપ્રતિષ્ઠા ।

અશ્વત્થમેનં સુવિરૂઢમૂલ-

મસંગશસ્ત્રેણ દૃઢેન ણિરવા ॥ ૩ ॥

સંસારમાં રહેલા પ્રાણીઓ આ સંસારરૂપ વૃક્ષનું ઉપર વધુવેલું રૂપ જાણી શકતાં નથી, તેમ જ તે છેડા વગરનો હોવાથી તેના અંતને, કે અનાદિ હોવાથી તેના આરંભને તથા તે કેવી રીતે રહ્યો છે તેને, એટલે તેની સ્થિતિને પણ જાણી શકતાં નથી. (એવી રીતનો હોવાથી સંસારવૃક્ષ, નિર્મૂળ થવો અશક્ય છે અને અનર્થકારક છે) માટે તે અત્યંત બદ્ધમૂળ થઇ ગયેલા સંસારવૃક્ષને અહંતામમતાના ત્યાગ રૂપ શસ્ત્રવડે જુદો પાડીને. ૩

તતઃ પદં તત્પરિમાર્ગિમવ્યં

યસ્મિન્ગતા ન નિવર્તેતિ ભૂયઃ ।

તમેવ ચાદ્યં પુરુષં પ્રપદ્યે

યતઃ પ્રવૃત્તિઃ પ્રસૃતા પુરાણી ॥ ૪ ॥

એ સંસારનું મૂળ જે વ્યાપક પરમાત્મા તેને શોધવો કે જેને પ્રાપ્ત થએલા ફરી સંસારમાં આવતા નથી. જેથી આ ધણો કાળ થયા સંસારની પ્રવૃત્તિ વિસ્તાર પામી છે તે આદ્ય પુરુષને હું શરણે જાઉં છું એવી એકાંત ભક્તિવડે તે (પરમાત્મા) ને યોગવો. ૪

નિર્માનમોહા જિતસંગદોષા

અધ્યાત્મનિત્યા વિનિવૃત્તકામાઃ

દ્વૈર્વિમુક્તાઃ સુખદુઃખસંજ્ઞૈ-

ગચ્છંત્યમૂઢાઃ પદમવ્યયં તત્ ॥ ૫ ॥

જેઓ માન અને મોહરહિત પુત્રાદિના સંગનો દોષ જેઓએ જીતેલો છે, જેઓ આત્મજ્ઞાનને વિષે સદા સ્થિતિ વાળા છે, જેમનાથી વિશેષ ફરીને દામ નિવૃત્તિ પામેલો છે; સુખ દુઃખનું કારણ હોવાથી સુખ-દુઃખ એવાં નામને પ્રાપ્ત થએલાં ટાઢ-તડકો આદિ દ્વંદ્વથી જે મુક્ત થએલ છે અને એટલા જ માટે જેમની અવિદ્યા નાશ પામી છે એવા પુરુષો અવિનાશી વિષ્ણુના પદને(સ્વરૂપને) પામે છે. ૫

ન તદ્દાસયતે સૂર્યો ન શશાંકો ન પાવકઃ ।

યદ્ભૂત્વા ન નિવર્તેતે તદ્દામ પરમં મમ ॥ ૬ ॥

જે પદને સૂર્ય, ચંદ્રમા કે અગ્નિ પ્રકાશ કરી શકતા નથી અને જે પદને પામીને ફરી યોગીએ પાછા આવતા નથી તે માટે ઉત્તમ ધામ (સ્વરૂપ) છે. ૬

મમૈવાંશો જીવલોકે જીવભૂતઃ સનાતનઃ ।

મનઃષણ્ણાંદ્રિયાણિ પ્રકૃતિસ્થાનિ કર્ષતિ ॥ ૭ ॥

* મારોજ એક કલ્પિત અંશ જે અવિદ્યાવડે શુદ્ધ થયો છે તથા સંસારી રૂપે સદા પ્રસિદ્ધ છે તે, છટ્ટુ જેમાં મન છે એવી પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયો કર્મેન્દ્રિયો, તથા પ્રાણ, એ સર્વ જે પ્રકૃતિમાં લય પામીને રહ્યાં છે તેમને સંસારમાં ભેગા ભેગા બચવા માટે ખેંચે છે. ૭

જો તમારા સ્વરૂપને પામેલા ફરી પાછા સંસારમાં ન આવતા હોય તો સુષુપ્તિ અવસ્થામાં સર્વેન તમારી પ્રાપ્તિ થાય છે ત્યાર પછી કોણ સંસારી થાય? અર્થાત્ સર્વ મોક્ષ પામે એવી શક્તિ યતાં સંસાર કોને પ્રાપ્ત થાય છે તે દેખાડે છે.

(ભાવાર્થ—સુષુપ્તિ તથા પ્રલયને વિષે જીવ મારો અંશ છે, માટે મારા વિષે લય થવાથી મને પામે છે એ ખરું છે. પરંતુ તે અવિદ્યાયુક્ત તથા વાસના સહિત મારા માયાવશિષ્ટ સ્વરૂપમાં લય પામે છે. કંઈ શુદ્ધ સ્વરૂપમાં લય પામતો નથી. માટે સંસારના ભોગ ભોગવવાને માટે નીકળતો એવો અજ્ઞાની પ્રકૃતિમાં લય થએલી પોતાની ઈંદ્રિય આદિ ક્ષપાધી-એને તેમાંથી એંચી લે છે, અને જ્ઞાનિ તો શુદ્ધ મારાં સ્વરૂપનેજ પામે છે; માટે તેઓ ફરી સંસારમાં આવતા નથી. ૧૭

શરીરં યદવાપ્નોતિ યચ્છાપ્યુત્ક્રામતીશ્વરઃ ।

ગૃહિત્વૈતાનિ સંયાતિ વાયુર્ગંધાનિવાશયાત્ ॥ ૮ ॥

હેહ આદિને! સ્વામી જીવ જીવાત્મા જ્યારે બીજા શરીરને પામે છે અને પ્રથમના શરીરમાંથી નીકળે છે ત્યારે જેમ વાયુ પુષ્પ આદિકમાંથી સૂક્ષ્મ મંધવાળા અશ લઇને જાય છે તેમ તે પ્રથમના શરીરમાંથી એએને (ઈંદ્રિએને) લઇને જાય છે. ૮

શ્રોત્રં ચક્ષુઃ સ્પર્શનં ચ રસનં ધ્રાણમેવ ચ ।

અધિષ્ઠાય મનશ્ચાયં વિષયાનુપસેવતે ॥ ૯ ॥

શ્રોત્ર, ત્વક્ ચક્ષુ જીહ્વા અને ધ્રાણ એ બધા ઇન્દ્રિયો તથા મન એટલે અંતઃકરણ એમનો આશ્રય કરીને આ જીવ વિષયોને ભોગવે છે. ૯

ઉત્ક્રામંતં સ્થિતં વાપિ ભુંજાનં વા ગુણાન્વિતમ્ ।

વિમૂઢા નાનુપश्यંતિ पश्यंति ज्ञानचक्षुषः ॥ १० ॥

એક દેહમાંથી બીજા દેહમાં જતા અથવા તેજ દેહમાં રહેલા કે વિષયોને ભોગવતા એવા ઇન્દ્રિય-આદિની સાથે જોડાએલા જીવને અજ્ઞાની પુરૂષો દેખાતા નથી, પણ જેઓને જ્ઞાનરૂપ ચક્ષુ છે તે અર્થાત્ વિવેકી પુરૂષો દેખે છે. ૧૦

યતંતો યોગિશ્ચૈનં પश्यंत्यात्मन्यवस्थितम् ।

यतंतोऽप्यकृतात्मानो नैनं पश्यंत्यचेतसः ॥ ११ ॥

* ધ્યાન આદિવડે પ્રયત્ન કરતા કેટલાએક યોગીઓ

* આત્માનું જ્ઞાન થવું કઠણ છે માટે વિવેકીઓમાં પણ કેટલાએકજ જે જાણે છે એ વાત કહે છે.

શરીરમાં રહેલા આ આત્માને શરીરઆદિથી ગુદો દેખે છે અને કેટલાએક શાસ્ત્રના અભ્યાસ કરતા હોય, તોપણ જે મલિન અંતઃકરણવાળા છે અને તેમ હોવાથી મંદ બુદ્ધિવાળા હોય છે તેઓ એ આત્માને દેખતા નથી, અર્થાત્ જાણતા નથી. ૧૧

यदादित्यगतं तेजो जगद्भासयतेऽखिलम् ।

यच्चंद्रमसि यच्चाग्नौ तत्तेजो विद्धि मामकम् ॥ १२ ॥

જે સૂર્યમાં રહેલું તેજ, જે ચંદ્રમાં રહેલું તેજ તથા જે અગ્નિમાં રહેલું તેજ સધળા જગતને પ્રકાશિત કરે છે, તે અનેક પ્રકારનું સધળું તેજ મારેજ છે એમ તું જાણ. ૧૨

गामाविश्य च भूतानि धारयाम्यहमोजसा ।

पुष्णामि चौषधीः सर्वाः सामो भूत्वा रसात्मकः ॥ १३ ॥

હું મારા બળવડે પૃથ્વીમાં રહીને ચરાચર ભૂતોને ધારણ કરું છું અને હુંજ રસરૂપ ચંદ્ર થઈને (ડાંગર આદિ, સર્વ ઔષધીઓનું) પોષણ કરું છું. ૧૩

અહં વૈશ્વાનરો ભૂત્વા પ્રાણિનાં દેહમાશ્રિતઃ ।

પ્રાણપાનસમાયુક્તઃ પચામ્યન્નં ચતુર્વિધમ્ ॥ ૧૪ ॥

હું જહરાશિ થઇને પ્રાણિમાત્રના દેહને વિષે રહીને જહરાશિને પ્રદીપ્ત કરનાર પ્રાણ અને અપાનવાયુએ સહવર્તમાન ભક્ષ્ય, ભોજ્ય, ચોપ્ય અને લેણ્ય એ ચાર પ્રકારના પ્રાણીના ખોરાકને પચાવું છું ૧૪*

સર્વસ્ય ચાહં હૃદિ સન્નિવિષ્ટો મત્તઃસ્મૃતિર્જ્ઞાનમપોહનં ચ ।
વેદૈશ્ચ સર્વૈરહમેવ વેદ્યો વેદાંતક્રુદ્ધેદવિદેવ ચાહમ્ ॥ ૧૫ ॥

સર્વ પ્રાણીઓના હૃદયમાં સારી રીતે અંતર્યામી રૂપે રહ્યા છું માટે મારાથી જ પ્રાણીઓની પૂર્વે અનુભવેલા વિષયની સ્મૃતિ, વિષય અને ઇન્દ્રિયના સંયોગથી થયેલું જ્ઞાન તથા તે બેધનો વિનાશ થાય છે. સર્વ દેવો વડે તે તે

* રોટલી આદિ જે દાંતથી ભાગીને ખવાય છે તે ભક્ષ્ય, જે જીભ હલાવી ગળી જવાય છે તે ભોજ્ય જેમકે દુધપાક, જે ચાટી જવાય તે લેણ્ય જેવાં કે ગોળ મધ છત્યાદિ, જેના ચૂશીને રસ ગળે ઉતારાય તે ચોપ્ય કહેવાય છે જેમ શેરડી.)

દેવતા રૂપે જાણુવા યોગ્ય હુંજ છું. વેદાંત શાસ્ત્રનો પ્રવર્તક
એટલે જ્ઞાન આપનાર ગુરુ તથા નવે અર્થને જાણનાર હુંજ
છું ૧૫

ઢાવિમૌ પુરુષૌ લોકે ક્ષરશ્ચાક્ષર એવ ચ ।

ક્ષરઃ સર્વાણિ ભૂતાનિ કૂટસ્થોઽક્ષર ઉચ્ચતે ॥ ૧૬ ॥

ક્ષર અક્ષર એવા બે પુરુષ લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે. અક્ષરાર્થા
માંડીને સ્થાવર સુધી સર્વ શરીરો તે ક્ષર પુરુષ કહેવાય છે
કારણ કે અજ્ઞાનીને શરીરમાંજ પુરુષબુદ્ધિ રહે છે. અને
શરીરો થયા છતાં પણ પર્વતની પેઠે નિર્વિકારપણે જો
રહે છે તે એતન, જોડાને વિવેકીઓ અક્ષરપુરુષ કહે
છે. ૧૬

ઉત્તમઃ પુરુષસ્ત્વન્યઃ પરમાત્મેત્યુદાહૃતઃ ।

યો લોકત્રયમાવિશ્ય વિભર્ત્યવ્યય ईશ્વરઃ ॥ ૧૭ ॥

જેને શ્રુતિઓએ “ પરમાત્મા ” કહેલ છે અને જે
સર્વના નિયંતા અને વિકાર રહિત છે તથા ત્રણ લોકમાં
પ્રવેશ કરીને તેમનું પાલન કરે છે તે ક્ષર (અએતન)

અને અક્ષર (ભોક્તા ચેતન) થી વિલક્ષણ અર્થાત્ ઉત્તમ પુરુષ છે. ૧૭

यस्मात्क्षरमतीतोऽहमक्षरादपि चोत्तमः ।

अतोऽस्मि लोके वेदेच प्रथितः पुरुषोत्तमः ॥ ૧૮ ॥

જે કારણ માટે નિત્ય મુક્તપણાને લીધે ક્ષર એટલે જડવર્ગને હું ઓળખી ગયો છું, અર્થાત્ તેથી ઉત્તમ છું. અને અક્ષર જે જીવવર્ગ તેથી પણ તેમના નિયંતાપણાને લીધે ઉત્તમ છું, તે કારણ માટે આ લોકમાં તથા વેદને વિષે પુરુષોત્તમ એવા નામથી પ્રખ્યાત છું. (શ્રુતિમાં પણ કહ્યું છે કે, આ આત્મા સર્વને વશ રાખનાર, સર્વના નિયંતા સર્વના અધિપતિ તથા આ સર્વ જગતનું શાસન કરે છે પ્રત્યાદિ.) ૧૮

यो मामेवमसंमूढो जानाति पुरुषोत्तमम् ।

स सर्वविद्भजति मां सर्वभावेन भारत ॥ ૧૯ ॥

હે ભરતકુળમાં શ્રેષ્ઠ અર્જુન ! ઉપર કહેલા પ્રકારે નિશ્ચિત મુદ્ધિવાળો થઈ જે મને “ પુરુષોત્તમ ” જાણે છે

તે સર્વ પ્રકારે મને જ મળે છે માટે તે સર્વજ્ઞ થાય છે. ૧૯

इति गुह्यतमं श स्त्रिमिदमुक्तं मयानघ ।

एतद्बुद्ध्वा बुद्धिमान् स्यात्कृतकृत्यश्च भाग्न ॥ २० ॥

હે નિર્દોષ અથવા દુઃખરહિત અર્જુન ! એ પ્રમાણે મેં તને છાનામાં છાનું શાસ્ત્ર કહ્યું છે, માટે એ શાસ્ત્રને જાણીને હરકોઈ માણસ બુદ્ધિમાન તથા કૃતાર્થ થાય છે ત્યારે તું થાય તેમાં શું આશ્ચર્ય ? ૨૦

इति श्रीमद् भगवद्गीता ने। पंद्रहोऽध्यायः सप्त

॥ अथ सर्वोत्तमस्तोत्रम् ॥

प्राकृतधर्मानाश्रयमप्राकृत निखिलधर्मरूपमिति ।
 निगमप्रतिपाद्यं यत्तच्छुद्धं साकृतिस्तौमि ॥ १ ॥
 कलिकालतमश्छन्नदृष्टित्वाद्विदुषामपि ।
 संप्रत्यविषयस्तस्य महात्म्यं समभूद्भुवि ॥ २ ॥
 दययानिजमाहात्म्यं करिष्यन्प्रकटं हरिः ।
 वाण्या यदा तदा स्वास्यं प्रादुर्भूतं चकार हि ॥ ३ ॥
 तदुक्तमपि दुर्वोधं सुबोधं स्याद्यथा तथा ॥
 तन्नामाष्टात्तरशतं प्रवक्ष्याम्यखिलाग्रहत् ॥ ४ ॥
 ऋषिरभिकुमारस्तु नाम्नां छंदो जगत्यसौ ॥
 श्रीकृष्णास्यं देवता च बीजं कारुणिकः प्रभुः ॥ ५ ॥
 विनियोगो भक्तियोगप्रतिबंधविनाशने ॥
 कृष्णाधरामृतास्वादसिद्धिरत्र न संशयः ॥ ६ ॥

आनन्दः परमानन्दः श्रीकृष्णास्यं कृपानिधिः ॥
 दैवोद्धारप्रयत्नात्मा स्मृतिमात्रार्तिनाशनः ॥ ७ ॥
 श्रीभागवतगूढार्थप्रकाशनपरायणः ॥
 साकारब्रह्मवादैकस्थापको वेदपाग्नः ॥ ८ ॥
 मायावादनिराकर्त्ता सर्ववादिनिरासकृत् ॥
 भक्तिमार्गाब्जमार्तण्डः स्त्रीशूद्राद्युद्धृतिक्षमः ॥ ९ ॥
 अंगीकृत्येव गोपीशवल्लभीकृतमानवः ॥
 अंगीकृतौ समर्यादो महाकारुणिकोविभुः ॥ १० ॥
 अदेयदानदक्षश्च महोदारचरित्रवान् ॥
 प्राकृतानुकृतिव्याजमोहितासुरमानुषः ॥ ११ ॥
 वैश्वानरोवल्लभाख्यः सद्वृषो हितकृत्सताम् ॥
 जनशिक्षाकृते कृष्णभक्तिकृन्निखिलेष्टदः ॥ १२ ॥
 सर्वलक्षणसंपन्नः श्रीकृष्णज्ञानदो गुरुः ॥
 स्वानन्दतुन्दिलः पद्मदलायतविलोचनः ॥ १३ ॥

कृपादृग्दृष्टिसंहृष्टदासदासी प्रियः पतिः ॥

रोषदृक्पातसंप्लुष्टभक्तद्विद् भक्तसेवितः ॥ १४ ॥

सुखसेव्यो दुराराध्यो दुर्लभांघिसरोरुहः ॥

उग्रप्रतापो वाक्सीधुपूरिताशेषसेवकः ॥ १५ ॥

श्रीभागवतपीयूषसमुद्रमथनक्षमः ॥

तत्सारभूतरासस्त्रीभावपूरितविग्रहः ॥ १६ ॥

सान्निध्यमात्रदत्तश्रीकृष्णप्रेमा विमुक्तिदः ॥

रासलीलैकतात्पर्यः कृपयैतत्कथाप्रदः ॥ १७ ॥

विरहानुभवैकार्थसर्वत्यागोपदेशकः ॥

भक्त्याचारोपदेश च कर्ममार्गप्रवर्तकः ॥ १८ ॥

यागादौ भक्तिमार्गैकसाधनत्वोपदेशकः ॥

पूर्णानन्दः पूर्णकामो वाक्पतिर्विबुधेश्वरः ॥ १९ ॥

कृष्णनामसहस्रस्य वक्ता भक्तपरायणः ॥

भक्त्याचारोपदेशार्थनानावाक्यनिरूपकः ॥ २० ॥

स्वार्थोज्झिताखिलमाणप्रियस्तादृशवेष्टितः ॥

स्वदासार्थकृताशेषसाधनः सर्वशक्तिवृक् ॥ २१ ॥

भुवि भक्तिप्रचारककृते स्वान्वयकृत्पिता ॥

स्ववंशे स्थापिताशेषस्वमाहात्म्यः स्मयापहः ॥ २२ ॥

पतिव्रतापतिः पारलौकिकैहिकदानकृत् ॥

निगूढहृदयोऽनन्यभक्तेषु ज्ञापिताशयः ॥ २३ ॥

उपासनादिमार्गातिमुग्धमोहनिवारकः ॥

भक्तिमार्गे सर्वमार्गे वैलक्षण्यानुभूतिकृत् ॥ २४ ॥

पृथक्शरनमार्गोपदेष्टा श्रीकृष्णहार्दवित् ॥

प्रतिक्षणनिकुंजस्थ लीलारससुपूरितः ॥ २५ ॥

तत्कथाक्षिप्तचित्तस्तादृस्मृतान्यो ब्रजप्रियः ॥

प्रियब्रजस्थितिः पुष्टिलीलाकर्ता रहः प्रियः ॥ २६ ॥

भक्तेच्छापूर्कः सर्वाज्ञातलीलोऽतिमोहनः ॥

सर्वासक्तो भक्तमात्रासक्तः पतितपावनः ॥ २७ ॥

स्वयशोगानसंहृष्टहृदयांभोजविष्टरः ॥

यशः पीयूषलहरीप्लावितान्यरसः परः ॥ २८ ॥

लीलामृतरसाद्राद्रिकृताखिलशरीरभृत् ॥

गोवर्द्धनस्थित्युत्साहस्तल्लीलाप्रेमपूरितः ॥ २९ ॥

यज्ञभोक्ता यज्ञकर्ता चतुर्वर्गविशारदः ॥

सत्यप्रतिज्ञस्त्रिगुणातीतो नयविशारदः ॥ ३० ॥

स्वकीर्तिवर्द्धनस्तत्त्वसूत्रभाष्यप्रदर्शकः ॥

मायावादाख्यतूलाग्निर्ब्रह्मवादनिरूपकः ॥ ३१ ॥

अप्राकृताऽखिलाकल्पभूषितः सहजस्मितः ॥

त्रिलोकीभूषणं भूमिभाग्यं सहजसुदरः ॥ ३२ ॥

अशेषभक्तसंप्रार्थ्यचरणाब्जरजोधनः ॥

इत्यानन्दनिधेः प्रोक्तं नाम्नामष्टोत्तरं शतम् ॥ ३३ ॥

श्रद्धाविशुद्धबुद्धिर्यः पठत्यनुदिनं जनः ॥

स तदेकमनाःसिद्धिमुक्तां प्राप्नोत्यसंशयम् ॥ ३४ ॥

तदप्राप्तौ वृथामोक्षस्तदाप्तौ तद्गतार्थता ॥

अतः सर्वोत्तमं स्तोत्रं जप्यं कृष्णरसार्थिभिः ॥३५॥

इति श्रीमदग्रिकुमारप्रोक्तं सर्वोत्तमस्तोत्रं संपूर्णम् ॥

अथ श्रीयमुनाष्टकम्.

नमामि यमुनामहं सकलसिद्धिहेतुं मुदा ।

मुरारिपदपंकजस्फुरदमंदरेणूत्कटाम् ॥

तटस्थनवकाननप्रकटमोदपुष्पांबुना ।

सुरासुरसुपूजितस्मरपितुः श्रियं विभ्रतीम् ॥ १ ॥

कलिंदगिरिमस्तके पतदमंदपूरोज्ज्वला ।

विलासगमनोद्भूतप्रकटगंडशैलोन्नता ॥

सद्योषगतिदंतुरा समधिरूढदोलोत्तमा ।
 मुकुंदरतिवर्द्धिनी जयति पद्मबंधोः सुता ॥ २ ॥
 भुवं भुवनपावनीमधिगतामनेकस्वनैः ।
 प्रियाभिरिव सेवितां शुकमयूरहंसादिभिः ॥
 तरंगभुजकंकणप्रकटमुक्तिकावालुका ।
 नितंबतटसुदरीं नमतकृष्णतुर्यप्रियाम् ॥ ३ ॥
 अनंतगुणभूषिते शिवविरंचिदेवस्तुते ।
 यनाघननि मे सदाध्रुवपराशराभीष्टदे ॥
 विशुद्धमथुरातटे सकलगोपगोपीवृते
 कृपाजलधिसंश्रिते मम मनः सुखं भावय ॥ ४ ॥
 ययाचरणपद्मजा मुरारिपोः प्रियं भावुका ।
 समागमनतोऽभवत्सकलसिद्धिदा सेवताम् ॥
 तथा सदृशतामियात्कमलजासपत्नीव यद् ।
 हरिप्रियकालिं दया मनसि मे सदा स्थीयताम् ॥ ५ ॥

नमोऽस्तु यमुने सदा तव चरित्रमत्यद्भुतं ।
 न जातु यमयातना भवति ते पयःपानतः ॥
 यमोऽपि भगिनीसुतान् कथमुहंति दुष्टानपि ।
 प्रियो भवति सेवनात्तव हरेर्यथा गोपिकाः ॥ ६ ॥
 ममास्तु तव सन्निधौ तनु नवत्वमेतावता ।
 न दुर्लभतमा रतिर्गुरुरिपौ मुकुन्दप्रिये ॥
 अतोऽस्तु तव लालना सुर धुनी परं संगमात्
 तवैव भुवि कीर्तिता न तु कदापि पुष्टि स्थितैः ॥ ७ ॥
 स्तुतिं तव करोति कः कमलजासपत्नि प्रिये ।
 हरेर्यदनुसेवया भवति सौख्यमामोक्षतः ॥
 इयं तव कथाधिका सकलगोपिका संगम ।
 स्मरश्रमजलाणुभिः सकलगात्रजैः संगमः ॥ ८ ॥
 तवाष्टकमिदं मुदा पठति सूर सुते सदा ।
 समस्तदुर्गितक्षयो भवति वै मुकुन्दे रतिः ॥

तया सकलमिन्द्रयो मुगुरिपुश्च संतुष्यति ।
 स्वभावविजयो भवेद्भक्ति बल्लभः श्रीहरेः ॥ ९ ॥

इति श्रीमद्रत्नभाचार्यविरचितं श्रियमुनाष्टकं संपूर्णम् ॥

—३३३—

॥ अथ चतुःश्लोकी ॥

सर्वदा सर्वभावेन भजनीयो ब्रजाधिपः ॥

स्वस्यायमे व धर्मो हि नान्यः काऽपि कदाचन ॥१॥

एवं सदा स्म कर्तव्यं स्वयमेव करिष्यति ॥

प्रभुः सर्वसमर्थो हि ततो निश्चिततां ब्रजेत् ॥ २ ॥

यदि श्रीगोकुलाधीशो धृतः सर्वात्मना हृदि ॥

ततः किमपरं ब्रूहि लौकिकैर्वैदिकैरपि ॥ ३ ॥

अतः सर्वात्मना शश्वद्रोकुलेश्वरपादयोः ॥

स्मरणं भजनं चापि न त्याज्यमिति मे मतिः ॥४॥

इति श्रीमद्वल्लभाचार्यविरचिता चतुःश्लोकी संपूर्णा ॥

૧ અથ મહાલક્ષ્મીસ્તોત્રમ્.

॥ શ્રી શંકર ઉવાચ ॥

અથાતઃ સંપ્રવક્ષ્યામિ લક્ષ્મીસ્તોત્રમનુત્તમમ્ ॥

પઠનાચ્છ્રવણાગ્રસ્ય નરો મોક્ષમવાપ્નુયાત્ ॥ ૧ ॥

ગુણાદ્ગુણતરં પુણ્યં સર્વદેવનમસ્કૃતમ્ ॥

સર્વમંત્રમયં સાક્ષાચ્છૃણુ પર્વતનન્દિનિ ॥ ૨ ॥

શ્રી મહાદેવજી બોલ્યાઃ હે પાર્વતિ ! હવે પછી અતિ
ક્ષેત્ર એવા લક્ષ્મીસ્તોત્રનું વર્ણન કરું છું, તે તમે શ્રવણ

૧ મોટા રાજથી માંડી રંક સુધી ગમે તે દેવને માનનાર
દરેક જાતિનો મનુષ્ય દિવાળીને દીવસે અને બેસતે વખે શ્રી
મહાલક્ષ્મીનું પૂજન કરે છે જ. તો તે દીવસે તો આ સ્તોત્રનો
દરેકે પાઠ કરવો. કારણ કે તે બહુ સાબકારી છેજ. અને હંમેશાં
શ્રી અને મુરખ પાઠ કરે તો દરેક વ્યવહાર, જેવા કે પુત્રનું
સુખ, ધનસંપત્તી, શરીરસંપત્તી અને કલહનાશ વગેરે મનસં-
પત્તીને વધારે છે તથા જીવનું સામાન્ય પણ વધારે છે.

કરો. આ સ્તોત્રના શ્રવણ કરવાથી અથવા તો તેનો પાઠ કરવાથી મનુષ્યને મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે અને આ ગુપ્ત-
થી પણ ગુપ્ત છે, તે સર્વ દેવને વંદનીય છે તથા તેને સર્વ
મંત્રમય જાણવું જોઈએ. ૧-૨

અનન્તરૂપિણી લક્ષ્મીરપરગુણસાગરી ॥

અણિમાત્રિસિદ્ધિદા શિરસા પ્રણમામ્યહમ્ ॥ ૩ ॥

હે દેવી લક્ષ્મી ! આપ અનંતરૂપિણી છો. આપ
ગુણોના સાગર સ્વરૂપે છો. આપ પ્રસન્ન થાઓ છો તો
અણિમાત્રિક સિદ્ધિઓ આપો છો. આપને મસ્તક નમાવી
હું પ્રણામ કરું છું. ૩

આપદુદ્ધારિણી ત્વં હિ આઘ્યા શક્તિઃ શુભાપરા ॥

આઘ્યા આનન્દદાત્રી ચ શિરસા પ્રણમામ્યહમ્ ॥ ૪ ॥

હે દેવી ! આપ પ્રસન્ન થવાથી પ્રસુત જનને આપ-
તિમાંથી ઉદ્ધાર કરો છો. આપ કલ્યાણી તથા આઘ
શક્તિ છો. તમે સર્વનાં આદિ તથા આનંદનાં આપવા-
યાળાં છો. આપને મસ્તક નમાવી પ્રણામ કરું છું. ૪

इन्दुमुखी इष्टदात्री इष्टमंत्रस्वरूपिणी ॥

इच्छामयी जगन्मातः शिरसा प्रणमाम्यहम् ॥ ५ ॥

હે દેવી જગન્માતા લક્ષ્મી ! આપ મનવાંછિત અભિ-
લાષાને આપવાવાળાં છો. આપનું મુખ પૂર્ણ ચન્દ્રમા સમાન
પ્રકાશિત છે. આપ ઇષ્ટમંત્રના સ્વરૂપવાળાં તથા ઇચ્છામય
છો. આપને મસ્તક નમાવી પ્રણામ કરું છું ૫

उमा उमापतेस्त्वन्तु उत्कण्ठाकुलनाशिनी ॥

उर्वीश्वरी जगन्मातर्लक्ष्मीदेवी नमोऽस्तुते ॥ ६ ॥

હે દેવી લક્ષ્મી ! આપ ઉમાપતિના ઉમારૂપ છો. તમે
ઉત્કંઠિત મનુષ્યની ઉત્કંઠા (ખેડું અઠળામણુ) નો નાશ
કરો છો. આપ પૃથ્વીનાં સ્વામિની છો. આપને નમસ્કાર
છે. ૬

ऐरावतपतिपूज्या ऐश्वर्याणां प्रदायिनी ॥

औदार्यं णसम्पन्ना लक्ष्मीदेवी नमोऽस्तुते ॥ ७ ॥

હે દેવી તમે ઐરાવતપર સ્વાર થવાવાળા દેવરાજ ઇંદ્રીયા

પૂજ્યો છો. આપ પ્રસન્ન થવાથી સંપૂર્ણ ઐશ્વર્ય આપો
છો. તમે ઉદાર ગુણવાળાં છો. આપને નમસ્કાર. ૭

કૃષ્ણવક્ષઃસ્થિતા દેવી કલિકલમષનાશિની ॥

કૃષ્ણાચિત્તહ્રા કર્ત્રી શિરસા પ્રણમામ્યહમ્ ॥ ૮ ॥

હે કમલે ! આપ સર્વદા શ્રીકૃષ્ણના વક્ષઃસ્થળમાં
સ્થિતિ કરી રહેલાં છો. તમારા શિવાય બીજું કોઈ પાપને
નાશ કરવાવાળું નથી. તમે શ્રીકૃષ્ણના ચિત્તને ચોરી લીધું
છે. આથી તમે સર્વકર્ત્રી અર્થાત્ સર્વ કાંઈ કરવાવાળાં
છો. તમને મસ્તક નમાવી હું પ્રણામ કરું છું. ૮

કન્દર્પદમનઃ દેવી કલ્યાણી કમલાનના ॥

કરુણાર્ણવસમ્પૂર્ણા શિરસા પ્રણમામ્યહમ્ ॥ ૯ ॥

હે દેવી ! તમે કામ દેવના ગર્વને હરણ કર્યો હતો.
આપ કલ્યાણમયી છો. આપનું મુખારવિંદ કમળની સમાન
મનોહર છે. કેવળ આપ જ કરુણાનાં સાગરસ્વરૂપ છો.
હું તમને મસ્તક નમાવી પ્રણામ કરું છું. ૯

સ્વજ્ઞનાક્ષી સ્વગનાસા દેવી સ્વેદવિનાશિની ॥

સ્વજ્ઞરીટગતિશ્ચૈવ શિરસા પ્રણમામ્યહમ્ ॥ ૧૦ ॥

હે દેવી ! આપનાં નેત્ર ખંજન પક્ષીની સમાન છે. આપની નાસિકા ગરુડજની નાસિકા સમાન છે. આપ આશ્રિત જનના ખેદનો વિનાશ કરવાવાળાં છો. આપની ગતિ ખંજરીટકીની સમાન ધીમી છે. હું મસ્તક નમાવી પ્રણામ કરું છું. ૧૦

ગોવિન્દવલ્લુખા દેવી ગન્ધર્વકુલપાવિત્રી ॥

ગોલોકવાસિની માતઃ શિરસા પ્રણમામ્યહમ્ ॥ ૧૧ ॥

હે જનની ! આપ ગોવિંદનાં પ્યારાં છો. આપના અનુગ્રેહથી ગંધર્વકુળ પવિત્ર થયું છે. તમે સર્વદા ભૂલોકમાં વિહાર કરો છો. હું મસ્તક નમાવી પ્રણામ કરું છું. ૧૧

જ્ઞાનદા ગુણદા દેવી ગુણાધ્યક્ષા ગુણાકરી ॥

ગન્ધપુષ્પધરા માતઃ શિરસા પ્રણમામ્યહમ્ ॥ ૧૨ ॥

હે દેવી ! હે માતા ! તમે ગુણને આપવાવાળાં,
ગુણોના અધ્યક્ષરૂપ તથા ગુણોના સમૂહરૂપ છો. તમે મં-
ધ્યુકત પુષ્પને સર્વદા ધારણ કરવાવાળાં છો. હું આપને
મસ્તકવડે પ્રણામ કરું છું. ૧૨

ઘનશ્યામમિયા દેવી ઘોરસંસારતારિણી ॥

ઘોરપાપહરા ચૈવ શિરસા પ્રણમામ્યહમ્ ॥ ૧૩ ॥

હે કમલે ! તમે ઘનશ્યામ ત્રીહરિનાં પ્રિય પત્ની છો.
કેવળ તમે જ ઘોર સંસારમાંથી ઉદ્ધાર કરી શકો છો. તમારા
શિવાય ખીણું કોઈ ભયંકર પાપથી ઉદ્ધાર કરવા સમર્થ
નથી. માટે તમને મસ્તક નમાવી પ્રણામ કરું છું. ૧૩

ઘતુર્વેદમયી ચિન્ત્યા ચિત્તચૈતન્યદાયિની ॥

ઘતુરાનનપૂજ્યા ચ શિરસા પ્રણમામ્યહમ્ ॥ ૧૪ ॥

હે લક્ષ્મી ! આપ ચાર વેદરૂપે છો, તમે યોગીજનને
ચિંતન કરવા યોગ્ય છો. તમારા પ્રસાદથી જ ચિત્તમાં ચૈત-
ન્યતાનો સંસાર થાય છે. જગત્પતિ બ્રહ્મા પણ આપની
પૂજા કરે છે. માટે હે જનની ! હું તમને મસ્તક નમાવી
પ્રણામ કરું છું. ૧૪

ચૈતન્યરૂપિણી દેવી ચન્દ્રકોટિસમપ્રભા ॥

ચન્દ્રાર્કનરવરજ્યોતિર્લક્ષ્મીદેવી નમામ્યહમ્ ॥ ૧૫ ॥

હે દેવી ! તમે ચૈતન્ય સ્વરૂપવાળાં છો. આપના દેહની કાંતિ કરોડ ચંદ્રમાની સમાન મનોહર છે. તમારા હાથ પગની આંગળીઓનો પ્રકાશ ચંદ્રસૂર્યની પ્રભાથી પણ અધિક દેદીપ્યમાન છે. તમને નમસ્કાર કરું છું ૧૫

ચપલા ચતુરાધ્યક્ષી ચરમે ગતિદાયિની ॥

ચરાચરેશ્વરી લક્ષ્મી શિરસા પ્રણમામ્યહમ્ ॥ ૧૬ ॥

હે લક્ષ્મી દેવી ! તમે સર્વદા એકસ્થાનમાં સ્થિતિ કરીને રહેતાં નથી. આથી આપને ચપલા કહેવામાં આવે છે. અંતકાળે કેવળ તમે જ ગતિને આપવાવાળાં છો. તમે સંપૂર્ણ જીવોનાં અધીશ્વરી છો. હે દેવી ! હું તમને મસ્તક નમાવી પ્રણામ કરું છું. ૧૬

હ્રસ્વચામરપુષ્પા ચ હ્રલ્લાચાતુર્યનાશિની ॥

ગિદ્દાચંદ્રારિણી શાલઃ શિરસા પ્રણમામ્યહમ્ ॥ ૧૭ ॥

હે જનની ! તમે શોભાયમાન છત્ર તથા ચામરવડે
અત્યંત શોભા પામેા છો. છલ ચાતુર્ય સર્વ તમારા પ્રભા-
વથી નાશને પ્રાપ્ત થઇ જાય છે. તમે પાપસમૂહનો શ્વંસ
કરો છો. માટે મસ્તક નમાવી હું પ્રણામ કરું છું. ૧૭

જગન્માતા જગત્કર્ત્રી જગદાધારરૂપિણી ॥

જયંપદા જાનકી ચ શિરસા પ્રણમમ્યહમ્ ॥ ૧૮ ॥

હે જનની ! તમે જગતની માતા છો. જગતનાં
કર્તારૂપ છો. તમે જગતનાં આધારરૂપ છો. તમે જયને
આપવાવાળાં છો. તમે જનકી સ્વરૂપે પૃથ્વી પર અવતાર
લીધો હતો. આપને હું મસ્તક નમાવી પ્રણામ કરું છું. ૧૮

જાનકીશપ્રિયા ત્વં હિ જનકોત્સવદાયિની ॥

જીવાન્મિત્રી ચ ત્વં માતઃ શિરસા પ્રણમમ્યહમ્ ॥ ૧૯ ॥

હે જનની ! તમે જનકીપતિ શંભયંદ્રજીનાં પત્ની છો.
આપ જનકને આનંદ આપવાવાળાં છો. તમે સર્વ જીવોના
આત્મસ્વરૂપ છો. હું મસ્તક નમાવી આપને પ્રણામ કરું
છું. ૧૯

ત્રિજીરવસ્વના દેવી જંઝાવાતનિવારિણી ॥

જંઝરપ્રિયવાદ્યા ચ શિરસા પ્રણમામ્યહમ્ ॥ ૨૦ ॥

હે દેવી ! આપના કંઠનો સ્વર જંઝીરના ધ્વનિસમાન મધુર છે. તમારા અનુગ્રહથી જંઝાવાયુની સમાન સરગતા-પૂર્વક ઉદ્ધાર મેળવી શકાય છે, જંઝવાદ્યમાં આપને અનુરાગ છે. હું શિર તમારી આપને પ્રણામ કરું છું. ૨૦

ટ્કપ્રદાયિની ત્વં હિ ત્વશ્ચ ઠકારરૂપિણી ॥

ઠકાદિવાદ્યપ્રણયા ડમ્પવાદ્યવિનોદિની ॥

ડમરુપ્રણયા માતઃ શિરસા પ્રણમામ્યહમ્ ॥ ૨૧ ॥

હે જનની ! કેવળ તમે જ અર્થ આપવાવાળાં છો. તમે ઠકાર રૂપવાળાં અર્થાત્ ચંદ્રમંડળના સરખાં સ્વરૂપવાળાં છો. ડક તથા ડમર વગાડવાથી આપને વિનોદ થાય છે. હું તમને પ્રણામ કરું છું. ૨૧

તપ્તકાશ્વનવર્ગાભા ત્રિલોક્યલોકતારિણી ॥

ત્રિલોકજનની લક્ષ્મીઃ શિરસા પ્રણમામ્યહમ્ ॥ ૨૨ ॥

હે દેવી ! તમારો વર્ણ સુવર્ણની સમાન કુર્ચવળ છે. તમે ત્રણ લોકને તારવાવાળાં છો. તમે ત્રણ લોકનાં માતા૨૫ છો. હું આપને નમસ્કાર કરું છું. ૨૨

ત્રૈલોક્યસુન્દરી ત્વં હિ તાપત્રયનિવારિણી ॥

ત્રિગુણધારિણી માતઃ શિરસા પ્રણમામ્યહમ્ ॥ ૨૩ ॥

હે જનની ! તમે ત્રિભુવનમાં પરમ રૂપવતી છો. તમે ત્રણ તાપોનો નાશ કરો છો. તમે સત્ત્વ, તમ તથા રજને ધારણ કરો છો. તમને નમસ્કાર છે. ૨૩

ત્રૈલોક્યમક્ષલા ત્વં હિ તીર્થમૂલપદદ્વયા ॥

ત્રિકાલજ્ઞા ત્રાણકર્ત્રી શિરસા પ્રણમામ્યહમ્ ॥ ૨૪ ॥

હે દેવી ! તમે ત્રણ ભુવનનું મંગળ કરવાનાળાં છો. તમારાં ચરણયુગલમાં સંપૂર્ણ તીર્થ વિરાજમાન રહે છે. તમે ભૂત, ભવિષ્ય તથા વર્તમાન ત્રણ દાળને જાણવાવાળાં છો. તમે જીવોની રક્ષા કરવાવાળાં છો. હું મસ્તક નમાવી આપને પ્રણામ કરું છું ૨૪

દુર્ગતિનાશિની ત્વં હિ દારિદ્ર્યાપદ્મિનાશિની ॥

દ્વારદાસાસિદ્ધા માતઃ શિરસા પ્રણમામ્યહમ્ ॥ ૨૫ ॥

હે માતા ! આપત્તિમાં પ્રસાથેલાં જનોની દુર્ગતિને તથા દરિદ્રી મનુષ્યના દરિદ્રને તમે દૂર કરો છો. તમે દાર-કામાં સ્થિતિ કરીને રહેા છો. હું મસ્તક નમાવી તમને પ્રણામ કરું છું. ૨૫

દેવતાનાં દુરારાધ્યા દુઃસ્વશોકવિનાશિની ॥

દિવ્યામરણમૂષાઙ્ગી શિરસા પ્રણમામ્યહમ્ ॥ ૨૬ ॥

હે દેવી ! દેવલોક પણ અત્યંત આરાધના કરી અત્યંત કષ્ટવડે તમને પ્રાપ્ત થાય છે. તમે પ્રસન્ન થવાથી શોક દુઃખ સર્વનો નાશ કરો છો. તમે દિવ્ય ભૂષણથી પરમ શોભામય છો. હું મસ્તક નમાવી તમને પ્રણામ કરું છું. ૨૬

દામોદરપ્રિયા ત્વં હિ દિવ્યયોગપ્રદારિની ॥

દયામયી દયાધ્યક્ષી શિરસા પ્રણમામ્યહમ્ ॥ ૨૭ ॥

હે જનની ! તમે દામોદરની પ્રિયા છો. તમારા પ્ર-

સાદૃશ્યે દિવ્ય યોગ પ્રાપ્ત કરાય છે. તમે દયામયી તથા દયાનાં અધ્યક્ષી છો. હું મસ્તક નમાવી તમને પ્રણામ કરું છું. ૨૭

**ધ્યાનાતીતા ધરાધ્યક્ષી ધનધાન્યપ્રદાયિની ॥
ધર્મદા ધૈર્યદા માતઃ શિરસા પ્રણમામ્યહમ્ ॥૨૮॥**

હે માતા ! તમે ધ્યાનથી પર છો. તમે પૃથ્વીનાં અધ્યક્ષી છો. તમે ભક્તને ધનધાન્ય આપો છો. તમે ભક્તને ધર્મ તથા ધૈર્ય આપવાવાળાં છો. હું તમને મસ્તક નમાવી પ્રણામ કરું છું. ૨૮

**નવગોરોચના ગૌરી નન્દનન્દનગેહિની ॥
નવયૌવનચાર્વજી શિરસા પ્રણમામ્યહમ્ ॥ ૨૯ ॥**

તમે નવાં ગોરોચનની સમાન ગૌરવર્ણવાળાં છો. તમે નંદનંદન પ્રજેશ્વરનાં પ્યારી સ્ત્રી છો. તમે નવા યૌવન વડે અત્યંત કાંતિમતી છો. હું મસ્તક નમાવી તમને પ્રણામ કરું છું. ૨૯

નાનારત્નાદિભૂષાઢયા નાનારત્નપ્રદાયિની ॥

નિતામ્બિની નલિનાક્ષી લક્ષ્મીદેવી નમોઽસ્તુતે ॥૩૦॥

હે લક્ષ્મી ! તમે અનેક રત્નાદિ ભૂષણુવડે વિભૂષિત થઈ પરમ શોભા મેળવેા છો. તમે પ્રસન્ન થઈ વિવિધ રત્ન આપેા છો. તમે મોટાં નિતાંબવાળાં છો. તમારાં નેત્ર કમળદળની સમાન શ્રેષ્ઠ છે. હું તમને નમસ્કાર કરું છું. ૩૦

નિધુવનપ્રેમાનન્દા નિરાશ્રયગતિપ્રદા ॥

નિર્વિકારા નિત્યરૂપા લક્ષ્મીદેવી નમોસ્તુતે ॥૩૧॥

હે લક્ષ્મી દેવી ! તમે વિકારરહિત તથા નિત્યરૂપિણી છો. નિધુવનમાં વિહાર કરવાથી તમને પરમ આનંદ થાય છે. તમે નિરાશ્રય મનને ગતિ આપવાવાળાં છો. તમને નમસ્કાર છે. ૩૧

પૂર્ણાનન્દમયી ત્વં હિ પૂર્ણબ્રહ્મસનાતની ॥

પરા શક્તિઃ પરા ભક્તિર્લક્ષ્મીદેવી નમોઽસ્તુતે ॥૩૨॥

હે લક્ષ્મી દેવી ! તમે પૂર્ણાનન્દમયી તથા પૂર્ણબ્રહ્મ-

સ્વરૂપણી છે. તમે પરમ શક્તિરૂપ તથા પરમ ભક્તિરૂપ
છો. તમને નમસ્કાર છે. ૩૨

पूर्णचन्द्रमुखी त्वं हि परानन्दप्रदायिनी ॥

परमार्थप्रदा लक्ष्मी शिरसा प्रणमाम्यहम् ॥ ૩૩ ॥

હે લક્ષ્મી તમારું મુખારવિંદ પૂર્ણ ચંદ્રમાસમાન શો-
ભાયમાન છે. તમે પરમ આનંદ તથા પરમાર્થને આપવા-
વાળાં છો. તમને મસ્તક નમાવી પ્રણામ કરું છું. ૩૩

पुण्डरीकाक्षिणी त्वं हि पृण्डरीकाक्षगेहिनी ॥

पद्मरागधरा त्वं हि शिरसा प्रणमाम्यहम् ॥ ૩૪ ॥

હે જનની! તમારાં નેત્ર, કમળના દળની સમાન શ્રેષ્ઠ
છે. તમે પુંડરીકાક્ષ હરિની સ્ત્રી છો. તમે પદ્મરાગ મણિને
ધારણ કરી પરમ શોભાને પ્રાપ્ત થાઓ છો. હું મસ્તક ન-
માવી તમને પ્રણામ કરું છું. ૩૪

पद्मं पद्मासना त्वं हि पद्ममाला विधारिणी ॥

प्रणमाम्यक्षिणी मातः शिरसा प्रणमाम्यहम् ॥ ૩૫ ॥

હે માતા ! તમે કમલાસનપર વિરાજમાન રહેા છો. માટે તમારું પદ્મા નામ પાડ્યું છે. તમારા ગળામાં અત્યંત મનોહર કમળની માળા પડી રહે છે. તમે ઝૂંકા-રુપિણી છો. તમને મસ્તક નમાવી પ્રણામ કરું છું. ૩૫

ફુલેન્દુવદના ત્વં હિ ફણિવેણિવિમોહિની ॥

ફણિશાયીપ્રિયા માતઃ શિરસા પ્રણમામ્યહમ ॥૩૬॥

હે જનની ! તમારું મુખારવિંદ ઉદય પામતા ચંદ્ર-માનાં કિરણોની સમાન નિર્મળ છે. તમારા મસ્તકની વેણી અર્પણી સમાન વિસ્તારિત થઇ અત્યંત શોભા ધારણ કરે છે. તમે ક્ષીરસાગરમાં ફણીશય્યાપર શયન કરવાવાળા દેવના દેવ, હરિની સ્ત્રી છો. હું મસ્તક નમાવી તમને પ્રણામ કરું છું. ૩૬

વિશ્વકર્ત્રી વિશ્વભર્ત્રી વિશ્વધાત્રી મહેશ્વરી ॥

વિશ્વારાધ્યા વિશ્વવાહ્યા લક્ષ્મીદેવી નમોઽસ્તુતે ॥૩૭॥

હે લક્ષ્મી દેવી ! તમે વિશ્વને કરવાવાળાં, તમે વિશ્વનું પાલન કરવાવાળાં, વિશ્વને સરજનારાં તથા સંપૂર્ણ જીવોનાં

ધશ્વરી છે. તમે વિશ્વમાં વાસ કરવાવાળા જીવોદ્વારા આરા-
ધના કરવા યોગ્ય છે. તમે વિશ્વમાં સર્વત્ર દેદાપ્યમાન રહે-
છો. પરંતુ તમે તેમાં લિપ્ત થતાં નથી. કારણ તમે વિશ્વની
બહાર સ્થિતિ કરો છો. તમને નમસ્કાર છે. ૩૭

વિષ્ણુપ્રિયા વિષ્ણુશક્તિबीजमन्त्रस्वरूपिणी ॥

वरदा वाक्यसिद्धा च शिरसा प्रणमाम्यहम् ॥૩૮॥

હે દેવી ! તમે વિષ્ણુની પ્રિયા તથા વિષ્ણુની એકલ
શક્તિ છે. તમે બીજમંત્રસ્વરૂપિણી, તમે વરદાન દેવાવાળાં
તથા વાક્યસિદ્ધિયુક્ત છે. હું મસ્તક નમાવી તમને પ્રણામ
કરું છું. ૩૮

वेणुवाद्यविदा त्वं हि वंशीवाद्यविनोदिनी ॥

विद्युद्गौरी महादेवी लक्ष्मीदेवी नमोऽस्तु ते ॥૩૯॥

હે મહાદેવી ! હે લક્ષ્મીદેવી ! તમે વિજળીની સમાન
ગૌરવર્ણવાળાં છે. વેણુના નાદને બળુનારાં છે, માટે બંશ
વગાડવાથી તમારી પ્રીતિનો સંચાર થાય છે. તમને નમસ્કાર
છે. ૩૯

શુક્તિશુક્તિપ્રદા ત્વં હિ ભક્તાનુગ્રહકારિણી ॥

ભવાર્ણવત્રાણકર્ત્રી લક્ષ્મીદેવી નમોઽસ્તુ તે ॥૪૦॥

હે લક્ષ્મીદેવી ! તમે ભુક્તિ તથા શુક્તિ આપવાવાળાં છો. તમે ભક્તજનના પર અનુગ્રહ કરવાવાળાં છો. તમે આશ્રિત જનનો ભવસાગરમાંથી રક્ષાર કરો છો. તમને નમસ્કાર છે. ૪૦

ભક્તપ્રિયા ભાગીરથી ભક્તમજ્જલદાયિની ॥

ભવદાઽભયદાત્રી ચ લક્ષ્મીદેવી નમોઽસ્તુ તે ॥૪૧॥

હે જનની ! તમે ભક્તજનના પ્રતિ આંતરિક સ્નેહ પ્રકાશ કરો છો. તમે ભાગીરથી સ્વરૂપિણી છો. ભક્તજનનું કલ્યાણ કરવાવાળાં છો. તમે હુષ્ મનુષ્યગણને ભય દેખડાવો છો, તથા શરણાગતને અભય આપો છો. તમને નમસ્કાર છે. ૪૧

મનોઽર્ધાષ્ટમદા ત્વં હિ મહામોહવિનાશિની ॥

મોહદા માનદાત્રી ચ લક્ષ્મીદેવી નમોઽસ્તુ તે ॥૪૨॥

હે દેવી ! તમે મનોરથ પૂર્ણ કરો છો, તથા મહા
મોહનો વિનાશ કરો છો. તમે મોક્ષ તથા સન્માન આપ-
વાવાળાં છો. તમને નમસ્કાર છે. ૪૨

મહાધન્યા મહામાન્યા માધવમનમોહિની ॥

મુસ્વરા પ્રાણહન્ત્રી ચ લક્ષ્મીદેવી નમોઽસ્તુ તે ॥૪૩॥

હે લક્ષ્મીદેવી ! તમે કેવળ ધન્ય તથા કેવળ માનનીય
છો. તમે માધવના મનને મોહિત કર્યું છે. જે સ્ત્રીઓ બહુ
મોહવાવાળી છે, તેના તમે પ્રાણ હરણ કરો છો. તમને
નમસ્કાર છે. ૪૩

યૌવનપૂર્ણસૌંદર્યા યોગમાયા યુગેશ્વરી ॥

યુગ્મશ્રીફલવક્ષાશ્ચ લક્ષ્મીદેવી નમોઽસ્તુ તે ॥ ૪૪ ॥

હે દેવી ! તમોએ પૂર્ણ યૌવનસંયુક્ત હોવાથી પરમ
કાંતિ ધારણ કરી છે. તમે મૂર્તિમાન યોગમાયા તથા તમે
યોગેશ્વરી છો. તમારા વૃક્ષસ્થળમાં શ્રીકૃષ્ણની સમાન પુષ્ટ તથા
દૃઢાં બે સ્તન શોભાયમાન છે. તમને નમસ્કાર છે. ૪૪

યુગ્માન્નદવિભૂષાદયા યુવતીનાં શિરોમણિઃ ॥

યશોદાસુતપત્ની ચ લક્ષ્મીદેવી નમોઽસ્તુ તે ॥૪૫॥

હે દેવી ! તમારી બેડ ભુજબોમાં બે બાબુબંધ રહેલાં હોવાથી તમે પરમ વિભૂષિત છો. તમે સ્ત્રીઓનાં શિરનાં મણિસ્વરૂપ છો. તમે યશોદાનંદની ભાર્યા છો. તમને નમસ્કાર છે. ૪૫

રૂપયૌવનસમ્પન્ના રત્નાલક્ષ્મીધારિણી ॥

રાકેન્દુકોલિસૌન્દર્યે લક્ષ્મીદેવી નમોઽસ્તુ તે ॥૪૬॥

હે દેવી ! તમે પરમ રૂપવતી છો તથા યૌવનયુક્ત છો. તમે રત્નાલંકારવડે વિભૂષિત હોવાથી પરમ શોભાને ધારણ કરો છો. તમારી કાંતિ કરોડ પૂર્ણ ચંદ્રમાની કાંતિથી પણ કુદૃશ છે. તમને નમસ્કાર છે. ૪૬

રમા રામા રામપત્ની રાજરાજેશ્વરી તથા ॥

રાજ્યદા રાજ્યહન્ત્રી ચ લક્ષ્મીદેવી નમોઽસ્તુ તે ॥૪૭॥

હે દેવી ! આપનું રમા તથા રામા નામ છે. તમે

રામચંદ્રજીનાં પત્ની જનકી છે. તમે રાજેશ્વરી છે. તમે પ્રસન્ન થઈ રાજ્ય આપો છે. તથા તમે કુપિત થઈ રાજ્યનો વિનાશ કરો છે. તમને નમસ્કાર છે. ૪૭

લીલાલાવણ્યસંપન્ના લોકાનુગ્રહકારિણી ॥

લલનાપ્રીતિદાત્રી ચ લક્ષ્મીદેવી નમોઽસ્તુ તે ॥૪૮॥

હે જનની ! તમે લીલા તથા લાવણ્યસંપન્ન છે. તમે શોકાપર અનુગ્રહ કરો છે. સ્ત્રીઓ તમારાવડે પરમપ્રીતિનો લાભ કરે છે. તમને નમસ્કાર છે. ૪૮

વિદ્યાધરી તથા વિદ્યા વસુદા ત્વન્તુ વન્દિતા ॥

વિન્ધ્યાચલવાસિની ચ લક્ષ્મીદેવી નમોઽસ્તુ તે ॥૪૯॥

હે દેવી ! તમે વિદ્યારૂપ, વિદ્યાધરીરૂપ, દાન આપવાવાળાં તથા કેવળ વંદન કરવા યોગ્ય છે. તમે વિન્ધ્યાચળ પર્વતમાં વાસ કરો છે. તમને નમસ્કાર છે. ૪૯

શુભકાંતનગૌરાક્ષી શઙ્ખકંકણધારિણી ॥

શુભદા શીલસંપન્ના લક્ષ્મીદેવી નમોઽસ્તુ તે ॥૫૦॥

હે દેવી ! તમે નિર્મળ કંચનસમાન ગૌરવર્ણવાળાં છો. તમારા હાથમાં શંખ તથા કંકણ શોભે છે. તમે કલ્યાણને આપવાવાળાં તથા શ્રેષ્ઠ ચરિત્રોથી યુક્ત છો. તમને નમસ્કાર છે. ૫૦

ષટ્ચક્રમેદિની ત્વં હિ ષડૈશ્વર્યપ્રદાયિની ॥
ષોડશી વયસા ત્વન્તુ લક્ષ્મીદેવી નમોઽસ્તુ તે ॥૫૧॥

હે જનની ! તમે ષટ્ચક્રનું ભેદન કરવાવાળાં છો. તમે છ પ્રકારનું ઐશ્વર્ય આપવાવાળાં છો. તમે સોળ વર્ષની અવસ્થાવાળાં સ્ત્રી છો. તમને નમસ્કાર છે. ૫૧

સદાનન્દમયી ત્વં હિ સર્વસમ્પત્તિદાયિની ॥
સંસારતારિણી દેવી શિરસા પ્રણમામ્યહમ્ ॥ ૫૨ ॥

હે દેવી ! તમે સદા આનંદમયી છો. તમે સંપૂર્ણ સંપત્તિ આપવામાં સમર્થ તથા તમે અધોર સંસારમાંથી તારી શકો છો. હું ભસ્તક નમાવી તમને પ્રણામ કરું છું. ૫૨

સુકેશી સુખદા દેવી સુન્દરી સુમનોરમા ॥

સુરેશ્વરી સિદ્ધિદાત્રી શિરસા પ્રણમામ્યહમ્ ॥૫૩॥

હે દેવી ! તમારા કેશ મનોહર છે. તમે પરમસુંદરી તથા મનમોહિની છો. તમે દેવતાઓનાં ઇશ્વરી તથા સિદ્ધિ આપવાવાળાં છો. તમારા અનુગ્રહથી સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. હું મસ્તક નમાવી તમને પ્રણામ કરું છું ૫૩

સર્વસંકટહન્ત્રી ત્વં સત્યસત્ત્વગુણાન્વિતા ॥

સીતાપતિપ્રિયા દેવી શિરસા પ્રણમામ્યહમ્ ॥૫૪॥

હે દેવી ! તમે સંપૂર્ણ સંકટ દૂર કરો છો. તમે સત્ય-પરાયણ તથા સત્ત્વગુણશાળી છો. તમે જ સીતાપતિ શ્રી રામચંદ્રજીની પ્રિય પત્ની છો. હું મસ્તક નમાવી આપને પ્રણામ કરું છું. ૫૪

હેમાક્ષિની હાસ્યમુખી હરિમનવિમોહિની ॥

હરિપાદાશ્રયા દેવી શિરસા પ્રણમામ્યહમ્ ॥ ૫૫ ॥

હે દેવી ! તમે તપેલા સુવર્ણની સમાન ગૌરવર્ણવાળાં

છો. તમારું મુખ હાસ્યથી પ્રસન્ન છે. તમે હરિતું મન મોહિત કર્યું છે. તમારું ચિત્ત હરિચરણમા સર્વદા રહે છે. હું મસ્તક નમાવી તમને પ્રણામ કરું છું. ૫૫

ક્ષેમંકરી ક્ષમાદાત્રી ક્ષૌમવાસવિધારિણી ॥

ક્ષીણમધ્યા ચ ક્ષેત્રાક્ષી લક્ષ્મીદેવી નમોઽસ્તુ તે ॥૫૬॥

હે દેવી ! તમે કલ્યાણ કરવાવાળાં, ક્ષમા આપવાવાળા તથા ક્ષૌમ અર્થાત્ રેશમી વસ્ત્ર ધારણ કરવાવાળાં છો. તમારી કમર પાતળી હોવાથી અત્યંત શોભા ધારણ કરે છે; તમારાં અંગોમાં સર્વ તીર્થો વિરાજમાન છે. હું મસ્તક નમાવી તમને પ્રણામ કરું છું. ૫૬

॥ શ્રીશંકર ઉવાચ ॥

અકારાદિક્ષકારાન્તં લક્ષ્મીદેવ્યાઃ સ્તવં શુભમ્ ॥

પઠિત્વ્યં પ્રયત્નેન ત્રિસન્ધ્યશ્ચ દિને દિને ॥ ૫૭ ॥

શ્રી મહાદેવજી બોલ્યા : હે પાર્વતી ! તમારા પૂજવા પ્રમાણે મેં લક્ષ્મીમાહાત્મ્ય તથા અકારથી લગ્ન લક્ષ્મી સૂધી વર્ણુમય લક્ષ્મી સ્તોત્રનું વર્ણુન કર્યું. આ કલ્યાણુ આપવાવાળા સ્તોત્રનો દરરોજ ત્રણ સંધ્યા સમયે યત્નસહિત પાઠ કરવો જોઈએ. ૫૭

પૂજનીયા પ્રયત્નેન કમલા કરુણામયી ॥

વાન્છાકલ્પલતા સાક્ષાદ્ભુક્તિમુક્તિપ્રદાયિની ॥૫૮॥

જે ઇચ્છિત ફળ આપવામાં કલ્પલતાસમાન છે, જે ભુક્તિ તથા મુક્તિ આપે છે, તે કરુણામયી લક્ષ્મીનું પૂજન કરવું જોઈએ. ૫૮

इदं स्तोत्रं पठेद्यस्तु शृणुयाच्छ्रावयेदपि ॥

इष्टसिद्धिर्भवेत्तस्य सत्यं सत्यं हि पार्वती ॥ ૫૯ ॥

જે મનુષ્ય આ લક્ષ્મીસ્તોત્રનો પાઠ કરે છે, અથવા સાંભળે છે, અથવા બીજા મનુષ્યને સંભળાવે છે, તેનો હે પાર્વતી ! નિઃસંદેહ સર્વ મનોરથ સિદ્ધ થાય છે. ૫૯

इदं स्तोत्रं महापुण्यं यः पठेद्भक्तिसंयुतः ॥

तच्च दृष्ट्वा भवेन्मूको वादी सत्यं न संशयः ॥६०॥

હે ગૌરી ! જે મનુષ્ય ભક્તિપૂર્વક આ પવિત્ર સ્તોત્રનો
પાઠ કરે છે, તેનાં દર્શનમાત્રથી મૂંગો બોલવાની શક્તિને
પામે છે, એમાં સંદેહ નથી. ૬૦

शृणुयाच्छ्रावयेद्यस्तु पठेद्वा पाठयेदपि ॥

राजानो वशमायान्ति तंदृष्ट्वा गिरिनन्दिनी ॥ ६१ ॥

હે ગિરિનાંદિની પાર્વતી ! જે મનુષ્ય આ સ્તોત્રનું
શ્રવણ કરે છે, ખીજને સંભળાવે છે, ખીજને બોલાવે છે
અથવા પોતે બોલે છે તેનાં દર્શનથી જ રાજાઓ વશ થઈ
જાય છે. ૬૧

तं दृष्ट्वा दुष्टसंघाश्च पलायन्ते दिशो दश ॥

भूतमेतग्रहा यक्षा राक्षसाः पन्नगादयः ॥

विद्रवन्ति भयार्त्ता वै स्तोत्रस्थापि च कीर्तनात् ॥६२॥

જે મનુષ્ય આ લક્ષ્મીસ્તોત્રનું કીર્તન કરે છે, તેના કંપળા જેવાથી જ દુષ્ટ ગણો દશેદિશામાં નાશી જાય છે. ભૂત હોય, પ્રેત હોય, ગ્રહ, યક્ષ, રાક્ષસ, સર્પ ક્રિત્યાદિ સર્વ ડરી જઈ નાશી જાય છે. આમાં સંદેહ નથી. ૬૨

સુરાશ્ચ અસુરાશ્ચૈવ ગન્ધર્વકિન્નરાદયઃ ॥

પ્રણમન્તિ સદા ભક્ત્યા તં દૃષ્ટ્વા પાઠકં મુદં ॥૬૩॥

ધનાર્થી લભતે ચાર્થ પુત્રાર્થી ચ સુતં લભેત્ ॥

રાજાર્થી લભતે રાજ્યં સ્તવરાજસ્ય કીર્તનાત્ ॥૬૪॥

જે મનુષ્ય આ સ્તોત્રનો પાઠ કરે છે, તેને દેવતા, ગંધર્વ, કિન્નર સર્વ જોતાંજ આનંદિત થઈ ભક્તિ સહિત પ્રણામ કરે છે. આ અત્યુત્તમ સ્તોત્રનું કીર્તન કરવાથી ધનની ઇચ્છા કરવાવાળો ધન, પુત્રની ઇચ્છા કરવાવાળો પુત્ર તથા રાજ્યની ઇચ્છા કરવાવાળો રાજ્ય મેળવી શકે છે. ૬૩-૬૪

બ્રહ્મહત્યા મુરાપાનં સ્તેયં ગુર્વજ્ઞનાગમઃ ॥

મહાપાપોપપાપઞ્ચ તરન્તિ સ્તવકીર્તનાત્ ॥ ૬૫ ॥

બ્રહ્મહત્યા, મધપાન, ચોરી, ગુરુસ્ત્રીગમન, મહાપાતક
તથા ઉપપાતકનાં સંપૂર્ણ પાપોથી આ સ્તવનન પાઠવડે
દૂટકારો થઈ જાય છે. ૬૫

ગદ્યપદ્યમયી વાણી વદનાત્તુ પ્રજાયતે ॥

અષ્ટસિદ્ધિમવાપ્નોતિ લક્ષ્મીસ્તોત્રસ્ય કીર્તનાત્ ॥૬૬॥

આ લક્ષ્મીસ્તોત્રનું કીર્તન કરવાથી એની મેળેજ
મુખમાંથી ગદ્ય તથા પદ્યમયી વાણી ઉત્પન્ન થયા કરે છે
તથા કીર્તન કરનારો આઠ પ્રકારની સિદ્ધિને મેળવે છે. ૬૬

વન્ધ્યા ચાપિ લભેત્પુત્રં ગર્ભિણી પ્રસવેત્સુતમ્ ॥

પઠનાત્સ્મરણાત્સત્યં વચ્મિ તે ગિરિનન્દિની ॥ ૬૭ ॥

હે ગિરિનંદિની ! હું તમને સત્ય કહું છું કે, આ સ્તોત્ર-
નો પાઠ કરવાથી અથવા શ્રવણ કરવાથી વંધ્યા સ્ત્રીને પુ-
ત્રપ્રાપ્તિ થાય છે તથા ગર્ભવતી સ્ત્રીઓને શ્રેષ્ઠ પુત્ર પ્રાપ્ત
થાય છે. ૬૭

ભૂર્જપત્રે સમાલિખ્ય રોચનાકુંકુમેન તુ ॥

ભક્ત્યા સંપૂજયેદ્યસ્તુ ગન્ધપુષ્પાક્ષતૈસ્તથા ॥ ૬૮ ॥

ધારયેદક્ષિણે બાહૌ પુરુષઃ સિદ્ધિકાઙ્કશ્યા ॥

યોષિદ્વામભુજે ધૃત્વા સર્વસૌખ્યમયી ભવેત્ ॥ ૬૯ ॥

જે મનુષ્ય લક્ષ્મીની ઇચ્છા કરે, તે ભોજપત્ર પર કું-
કુવડે આ સ્તોત્રને લખી, ગંધપુષ્પાદિથી ભક્તિસહિત પૂજા
કરી, જમણા હાથમાં ધારણ કરે તથા સ્ત્રીઓ દ્વારા હાથે
ધારણ કરે, તો સંપૂર્ણ સુખી થાય છે. ૬૮-૬૯

વિષં નિર્વિષતાં યાતિ અગ્નિર્યાતિ ચ શીતતામ્ ॥

શત્રવો મિત્રતાં યાન્તિ સ્તવસ્યાસ્ય પ્રસાદતઃ ॥૭૦॥

આ સ્તવરાજના પ્રભાવવડે વિષમાં નિર્વિષતા, અગ્નિ-
માં શીતલતા તથા શત્રુગણોમાં મિત્રતા પ્રાપ્ત થાય છે. ૭૦

બહુના કિમિહોક્તેન સ્તવસ્યાસ્ય પ્રસાદતઃ ॥

ત્રૈકુણ્ઠે ચ વસેન્નિત્યં સત્યં વચ્મિ સુરેશ્વરિ ॥ ૭૧ ॥

હે પાર્વતી ! આવી માહાત્મ્ય અધિક ખીજું હું શું
વર્ણન કરું ? એના પ્રસાદથી અંતસમયે વૈકુંઠધામમાં નિત્ય
વાસ થાય છે, એમાં સંદેહ નથી. ૭૧

इति रुद्रयामले हरपार्वतीसंवादे अकारादिक्षकारान्तवर्णग्रथितं
महालक्ष्मस्तोत्रं समाप्तम् ॥

ઇતિ મહાલક્ષ્મીસ્તોત્રમ,

॥ શ્રીરામરક્ષા પ્રારમ્ભ્યતે ॥

ચરિતં રઘુનાથસ્ય શતકોટિપ્રવિસ્તરમ્ ॥

એકૈકમક્ષરં પુંસાં મહાપાતકનાશનમ્ ॥ ૧ ॥

શ્રી રામચંદ્રજીનું ચરિત્ર (રામાયણ) શતકોટિ (૧૦૦ કરોડ) ના વિસ્તારવાળું છે, અને તેના અકેક અક્ષર પુ-
રુષોનાં મોટાં પાપોનો નાશ કરવાની શક્તિ ધરાવે છે. ૧

ધ્યાત્વા નીલોત્પલશ્યામં રામં રાજીવલોચનમ્ ॥

જાનકીલક્ષ્મણોપેતં જઠારુદ્ધ્યાંજિત્ ॥ ૨ ॥

સાસિતૂળધનુર્વાણપાણિં નક્તશ્ચરાન્તકમ્ ॥

સ્વલીલયા જગદ્ધાતુષા઼વિદૂતમજં વિશુમ્ ॥ ૩ ॥

પ્રાણ (પંડિત) પુરુષે, નીલોત્પલ જેવા રયામ સ્વ-
રૂપવાળા, કમળ જેવાં નેત્રવાળા, શ્રીજનકી તથા લક્ષ્મણ
સહવર્તમાન, જઠારૂપ મુગટથી શોભિતા, જેમના હાથમાં

તરવાર સાહત ભાત્રા તથા ધનુષ્ય અને ખાણુ છે એવા, રાક્ષસોનો નાશ કરનાર, અજન્મા, સર્વ સમર્થ અને પોતાની લીલા માટે તથા જગતના રક્ષણ માટે પ્રકટ થ-એલા એવા શ્રીરામચંદ્રજીનું ધ્યાન ધરીને, પછી પાપનાશક તથા સર્વ મનોરથપૂરક એવી આ “ રામરક્ષા ” નો પાઠ કરવો. ૨-૩

રામરક્ષાં પઠેત્પ્રાજ્ઞઃ પાપઘ્ની સર્વકામદામ્ ॥

શિરો મે રાઘવઃ પાતુ ભાલં દશરથાત્મજઃ ॥ ૪ ॥

કૌસલ્યેયો દશૌ પાતુ વિશ્વામિત્રપ્રિયઃ શ્રુતી ॥

ઘ્રાણં પાતુ મરુત્રાતા મુખં સૌમિત્રિવત્સલઃ ॥ ૫ ॥

રાઘવ (રઘુવંશમાં પ્રકટેલા) મારા માથાની અને દશરથ રાજાના પુત્ર, મારા કપાળની રક્ષા કરો. કૌશલ્યાના પુત્ર મારી આંખોની, અને વિશ્વામિત્રના પ્યારા માગ કાનની રક્ષા કરો. મરુત્રાક મારા નાકનું અને સુમિત્રાના પુત્ર શ્રીલક્ષ્મણ તથા શત્રુઘ્ન ઉપર વાત્સલ્યભાવ રાખનાર મારા મુખની રક્ષા કરો. ૪-૫

જિહ્વાં વિદ્યાનિધિઃ પાતુ કણ્ઠં ભરતવન્દિતઃ ॥
સ્કન્ધૌ દિવ્યાયુધઃ પાતુ ભુજૌ ભગ્નેશકાર્મુકઃ ॥૬॥

વિદ્યાના ભંડાર મારી જીભની અને ભરતજીએ જેમને
વંદન કર્યું છે એવા મારા ગળાની રક્ષા કરો. દેવતાઈ હથિ-
યારને ધરનાર મારા ખભાની અને શ્રીશિવજીના ધનુષ્ય
(પિનાક) ને ભાંગનાર મારા ભુજની રક્ષા કરો. ૬

કરૌ સીતાપતિઃ પાતુ હૃદયં જામદગ્નયજિત્ ॥
મધ્યં પાતુ સ્વરધ્વંસી નાભિં જામ્વવદાશ્રયઃ ॥ ૭ ॥

શ્રીસીતાના પતિ મારા *કરની અને જમદગ્નિના પુત્ર
શ્રી પરશુરામને જીતનાર મારા હૃદયની રક્ષા કરો. ખરદૈત્યને
મારનાર મારા મધ્યની અને જામ્બુવાનના શરણુસ્થાન મારી
નાભિ (ડુંટી) ની રક્ષા કરો. ૭.

૧ શ્રીશિવનું પિનાક, શ્રીવિષ્ણુનું શાર્કર્જ અને અનુર્તુનનું ગાંડિવ
ગા બધા મળી રાા ધનુષ્ય સુપ્રેસિદ્ધ છે.

* ખભાથી કોણી સૂધીના હાથને ભુજ અને કોણીથી નીચેના
હાથને કર કહે છે.

સુગ્રીવેશઃ કટીં પાતુ સક્થિની હનુમત્પ્રભુઃ ॥

ઝરુ રવૂત્તમઃ પાતુ રક્ષઃકુલવિનાશકૃત્ ॥ ૮ ॥

સુગ્રીવ વાનરના ઇશિ મારી કેડની, અને હનુમાનના પ્રભુ મારી સાથળની રક્ષા કરે. રઘુકુળમાં કિત્તમ અને રાક્ષસના કુલનો નાશ કરનાર મારા ઝિડની રક્ષા કરે. ૮

જાનુની સેતુકૃત્પાતુ જહ્વે દશમુખાન્તકઃ ॥

પાદૌ ત્રિભીષણશ્રીદઃ પાતુ રામોઽસ્થિલં વણઃ ॥ ૯ ॥

સમુદ્રપર સેતુ (પૂલ) બાંધનાર મારા ગોઠણની અને દશમુખ (રાવણ) નો નાશ કરનાર મારી જાંધની રક્ષા કરે, વિભીષણને શ્રી (રાન્યરૂપી લક્ષ્મી) આપનાર મારા બે ગોની અને શ્રીમદ્રામચંદ્રણ મારા સંપૂર્ણ શરીરની રક્ષા કરે. ૯

ષ્ટાં રામબલોપેતાં રક્ષાં યઃ સુકૃતી પઠેત્ ॥

સ ચિરાયુઃ સુખી પુત્રી વિજયી વિનયી ભવેત્ ॥૧૦॥

જે સુકૃતી (પુણ્યશાલી) આ રામના બંજવાળી રક્ષાનો પાઠ કરે, તે લાંબા આયુષ્યવાળો, સુખી, પુત્રવાન,

વિજય મેળવનાર તથા નમ્રતાવાળો થાય છે. ૧૦

પાતાલભૂતલવ્યોમચારિણશ્ચચારિણઃ ॥

ન દ્રષ્ટુમપિ શક્તાસ્તે રક્ષિતં રામનામભિઃ ॥ ૧૧ ॥

શ્રીરામચંદ્રજીનાં જુદાં જુદાં નામોથી જેની રક્ષા થઈ છે, તેના સામે આંખ કાઢવાને પાતાલ (વાસી નાગો), તથા ભૂતલ (પૃથ્વી ઉપર રહેનાર પ્રાણીઓ), તથા વ્યોમ (આકાશ) માં ફરનારા ગુપ્ત વેશધારી દેવ દૈત્યો પણ સમર્થ થતા નથી. ૧૧

રામેતિ રામભદ્રેતિ રામચન્દ્રેતિ વા સ્મરન્

નરો ન લિપ્યતે પાપૈર્ભુક્તિં મુક્તિં ચ વિન્દતિ ॥૧૨॥

રામ, રામભદ્ર અથવા રામચંદ્ર એ નામોથી જે બ-ગવાનનું સ્મરણ કરે છે, તે માણસ પાપથી લેપાતો નથી એટલુંજ નહિ પણ ભોગ તથા ભોક્ષને પામે છે. ૧૨

જગજ્જૈત્રૈકમન્ત્રેણ રામનામ્નાભિરક્ષિતમ્ ॥

યઃ કળ્પે ધારયેત્તસ્ય કરસ્થાઃ સર્વસિદ્ધયઃ ॥ ૧૩ ॥

જગતને જીતનાર એવા રામના નામરૂપ એક મંત્રવડે
જેમા રક્ષા કરવામાં આવી છે એવું આ સ્તોત્ર જે પાઠે
રાખે છે તેના હાથમાં સર્વ સિદ્ધિઓ આપોઆપ આવી
મળે છે. ૧૩

वज्रपञ्चरनामेदं यो रामकवचं स्मरेत् ॥

अव्याहताङ्गः सर्वत्र लभते जयमङ्गलम् ॥ १४ ॥

વજ્રપંચર નામક આ રામકવચને જે સાંભરે છે, તે
નિર્ભય શાનવાન થઈ સર્વત્ર વિજય તથા શ્રેયને મેળવે
છે. ૧૪

आदिष्टवान् यथा स्वप्ने रामरक्षामिमां हरः ॥

तथा लिखितवान् प्रातः प्रबुद्धो बुधकौशिकः ॥ १५ ॥

શ્રી હર (મહાદેવજી) એ સ્વપ્નમાં આવીને જે
પ્રમાણે આ “ રામરક્ષા ” કહી તે જ પ્રમાણે સવારે જગતાં-
વેત પંડિત કૌશિક (વિશ્વામિત્રઋષિ) એ તે લખી લીધા
છે. ૧૫

આરામઃ કલ્પવૃક્ષાણાં વિરામઃ સકલાપદામ્ ॥

અભિરામસ્ત્રિલોકાનાં રામઃ શ્રીમાન્સ નઃ પ્રભુઃ ॥૧૬॥

સર્વ કલ્પવૃક્ષોના આરામ (બગીચા) રૂપ, સઘળી આપત્તિયોને હરનાર, તથા સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાલ ત્રણે લોકોને આનંદ આપનાર શ્રીમાન્ રામચંદ્ર અમારા પ્રભુ (ઇશ્વર) છે, ૧૬

તરુણૌ રૂપસમ્પન્નૌ સુકુમારૌ મહાબલૌ ॥

પુન્ડરીકવિશાલાક્ષૌ ચીરકૃષ્ણાજિનામ્બરૌ ॥ ૧૭ ॥

ફલમૂલાશિનૌ દાન્તૌ તાપસૌ બ્રહ્મચારિણૌ ॥

પુત્રૌ દશરથસ્યૈતૌ ભ્રાતરૌ રામલક્ષ્મણૌ ॥ ૧૮ ॥

બે જુવાનો, સ્વરૂપવાનો, સુકોમળ અંગવાળા મહા બળવાન, કમળસરખા વિશાળ નેત્રવાળા, કાળિયાર મૃગના ચામડાનાં વસ્ત્ર ધરનારા, ફળ ભૂળો આહાર કરનારા, ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ કરનારા, તપસ્વી, બ્રહ્મચારી એવા શ્રીમાન્ દશરથ રાજાના બે પુત્રો શ્રીરામ અને લક્ષ્મણ. ૧૭-૧૮

શરણ્યૌ સર્વસત્ત્વાનાં શ્રેષ્ઠૌ સર્વધનુષ્મતામ્ ॥

રક્ષઃકુલનિહન્તારૌ ત્રાયેતાં નો રઘૂત્તમૌ ॥ ૧૯ ॥

જે સર્વ પ્રાણીઓને શરણે જવા થોગ્ય, સર્વ ધનુ-
ધારીઓમાં શ્રેષ્ઠ, રાક્ષસોના કુળનું નિકંદન કરનારા એવા
રઘુવંશના એ બે ઉત્તમ પુરુષો અમારી રક્ષા કરો. ૧૯

આત્તસજ્જધનુષાવિષ્ણુસ્પૃશાવક્ષ્યાશુગનિષઙ્ગસન્નિનૌ ॥

રક્ષણાય મમ રામલક્ષ્મણાવગ્રતઃ પથિ સદૈવ ગચ્છ-
તામ્ ॥ ૨૦ ॥

હઠાવીને સજ્જ કરેલા ધનુષ્યવાળા, બાણોનો સ્પર્શ
કરનારા, અખૂડ બાણો જેમાં ભર્યાં છે એવા ભાથા જેમની
સાથે છે એવા શ્રીરામ લક્ષ્મણ મારા રક્ષણ માટે સદૈવ
મારા માર્ગમાં આગળ વધજો. ૨૦

સન્નદ્ધઃ કવચી સ્વદ્ગી ચાપવાણધરો યુવા ॥

ગચ્છન્મનોરથોઽસ્માકં રામઃ પાતુ સલક્ષ્મણઃ ॥૨૧॥

કવચ (બખ્તર) પહેરી તૈયાર થએલા, તરવારધારી
ધનુષ્યાણુને ધરનારા, જીવાન, શ્રી લક્ષ્મણજીને સાથે લઈને
ચાલતા શ્રી રામચંદ્ર અમારા મનોરથને પૂર્ણ કરે. ૨૧

રામો દાશરથી: શૂરો લક્ષ્મણાનુચરો બલી ॥

કાકુત્સ્થ: પુરુષ: પૂર્ણ: કૌશલ્યેયો રઘૂત્તન: ॥ ૨૨ ॥

દશરથ રાજાના પુત્ર, શૂરીર, લક્ષ્મણ જેમની પાછળ
ચાલે છે એવા, બળવાન સૂર્યવંશી, પૂર્ણ પુરુષોત્તમ. દૌશ-
લ્યાના કુમાર, રઘુકુળમાં ઉત્તમ શ્રી રામ. ૨૨

વેદાન્તવેદ્યો યજ્ઞેશ: પુરાણપુરુષોત્તમ: ॥

જાનકીવલ્લભ: શ્રીમાનપ્રમેયપરાક્રમ: ॥ ૨૩ ॥

વેદાંત (ઉપનિષદો) થી જાણી શકાય એવા યજ્ઞના
પ્રશ્નર, (બોક્તા) પુરાણપુરુષોમાં ઉત્તમ, શ્રી સીતાના પ્રાણ
ધારા, સૌંદર્યવાળા, જેનું પ્રશ્ન અગોચર છે એવા શ્રીરા-
મચંદ્રજી છે. ૨૩

इत्येतानि जपेन्नित्यं मद्भक्तः श्रद्धयान्वितः ॥

अश्वमेधाधिकं पुण्यं संप्राप्नोति न संशयः ॥ २४ ॥

એ પ્રમાણે સમજીને મારે ભક્ત શ્રદ્ધાપૂર્વક આનો જપ નિરંતર કરે, તેને નિઃસંદેહ અશ્વમેધ યજ્ઞ કરતાં અધિક પુણ્ય મળે છે. ૨૪.

रामं दूर्वादलश्यामं पद्माक्षं पीतवाससम् ॥

स्तुवन्ति नामभिर्दिव्यैर्न ते संसारिणो नराः ॥ २५ ॥

દૂર્વાના પાંદડા જેવા શ્યામવર્ણવાળા, કમલકોચન, પીતાંબરધારી શ્રી રામચંદ્રની જેઓ દિવ્ય નામોથી સ્તુતિ કરે છે, તેઓ સંસારી નરો નથી અર્થાત્ અહંતા મમતાડી ભવસાગરમાં ડૂબતા નથી. ૨૫.

रामं लक्ष्मणपूर्वजं रघुवरं सीतापतिं सुन्दरं

काकुत्स्थं करुणार्णवं गुणनिधिं विप्रप्रियं धार्मिकम् ॥

રાજેન્દ્રં સત્યસંધં દશરથતનયં શ્યામલં શાન્તમૂર્તિમ્
 વન્દે લોકાભિરામં રઘુકુલતિલકં રાઘવં રાવણા-
 રિમ્ ॥ ૨૬ ॥

શ્રી લક્ષ્મણજીના મોટાભાઈ, રઘુવંશમાં શ્રેષ્ઠ, જનકી-
 નાથ, સુંદર, સૂર્યવંશોત્પન્ન, કૃપાના સમુદ્ર, ગુણના ભંડાર;
 ધાર્મિક બ્રાહ્મણ છે પ્રિય જેમનં એવા, રાજાઓના ઈર્ષ્ય,
 સત્યના સમુદાય, દશરથના તનુજ, શ્યામ શાંતમૂર્તિ, લોકોને
 આનંદ દેનાર, રઘુકુલમાં તિલક, રઘુવંશી, રાવણના શત્રુ
 એવા શ્રી રામચંદ્રને હું વંદન કરું છું ૨૬

રામાય રામભદ્રાય રામચન્દ્રાય વેદસે ॥

રઘુનાથાય નાથાય સીતાયાઃ પતયે નમઃ ॥ ૨૭ ॥

રામ, રામભદ્ર, રામચંદ્ર વિધાતા૩૫ શ્રીવિષ્ણુ, રઘુ-
 કુળના નાયક, સીતાના પતિ, શ્રી નાથ રામચંદ્રને પ્રણામ. ૨૭

શ્રીરામ રામ રઘુનંદન રામ રામ

શ્રીરામ રામ ભરતાગ્રજ રામ રામ ॥

શ્રીરામ રામ રણકર્કશ રામ રામ

શ્રીરામ રામ શર્ણ ભવ રામ રામ ॥ ૨૮ ॥

હૈ શ્રી રામ ! રામ ! રઘુનંદન ! રામ ! રામ ! શ્રી
રામ ! રામ ! ભરતાશ્રજ (ભરતના મોટાભાઈ) રામ !
રામ ! શ્રી રામ ! રામ રણકર્કશ (યુદ્ધમાં અડગ) રામ !
રામ ! શ્રી રામ ! રામ ! રામ ! રામ ! માટે શરણ
થાઓ, ૨૮.

શ્રીરામચન્દ્રચરણૌ મનસા સ્મરમિ

શ્રીરામચન્દ્રચરણૌ વચસા શૃંગમિ ॥

શ્રીરામચન્દ્રચરણૌ શિરસા નમમિ

શ્રીરામચન્દ્રચરણૌ શરણં પ્રપન્ને ॥ ૨૯ ॥

શ્રી રામચંદ્રના ચરણોને હું મનથી સંભાળું છું : શ્રી
રામચંદ્રના ચરણો હું વાણીથી ઉચ્ચાળું છું : શ્રી રામચંદ્રના

ચરણોમાં હું સાષ્ટાંગ^૧ હંડવત કંઈ છું, શ્રી રામચં
ચરણોનું હું ચરણ ધાડું છું. ૨૯

માતા રામો મત્પિતા રામચન્દ્ર:

સ્વામી રામો મત્સસ્વા રામચન્દ્ર: ॥

સર્વસ્વં મે રામચન્દ્રો દયાલુ—

નન્યં જાને નૈવ જાને ન જાને ॥ ૩૦ ॥

મારી માતા (પોપક) રામ છે, મારા પિતા (યડાલક) રામચંદ્ર છે, મારા સ્વામી (નિયામક) છે, મારા સખા (હિતકર્તા મિત્ર) રામચંદ્ર છે, મત કે માંડે સર્વસ્વ દયાળુ રામચંદ્રજ છે; બીજાને હું જા નથી, એને ઓળખતો પણ નથી ૩૦

**૧ શિરસા ઉરસા દૃષ્ટ્યા મનસા વચસા તથા ।
પદ્મચાં કરાંભ્યાં જાનુભ્યાં પ્રણામોઽષ્ટાંગ ઉચ્યતે**

મસ્તક, છાતિ, દૃષ્ટિ, મન, વચન, ચરણ, હાથો, અને ઝે એ આઠ અંગથી પ્રણામ તે સાષ્ટાંગ કહેવાય છે.

૨ આવી વૃત્તિ ચત્તની રહે ત્યારે જ અન્યાશ્રય ન

દક્ષિણે લક્ષ્મણો યત્ય વામે ચ જનકાત્મજા ॥
પુરતો મારુતિર્યત્ય તં વન્દે રઘુનન્દનમ્ ॥ ૩૧ ॥

જેમની જમણી કોરે શ્રી લક્ષ્મણ છે, ડાબે પડખે
શ્રીજનકાત્મજ છે, જેની આગળ શ્રી હનુમાનજ છે, તે રઘુ-
નંદનને હું વંદન કરું છું ૩૧

લોકાભિરામં રણરઙ્ગધીરં રાજીવનેત્રં રઘુવંશનાથમ્ ॥
કારુણ્યરૂપં કરુણાકરં તં શ્રીરામચન્દ્રં શરણંપ્રપદ્યે ॥ ૩૨ ॥

લોકોને આનંદ આપનાર, રણસંગ્રામમાં ધીર કમળ-
દળનેત્ર, રઘુવંશના નાથક, દયાની મૂર્તિ, કરુણાળુ, તે શ્રી
રામચંદ્રનો હું આશ્રય લઉં છું. ૩૨

મનોજવં મારુતતુલ્યવેગં જિતેન્દ્રિયં બુદ્ધિમતાં વરિષ્ઠમ્ ॥
વાતાત્મજં વાનરયૂથમુચ્યં શ્રીરામદૂતં શરણ પ્રપદ્યે
॥ ૩૩ ॥

મનના જેવા વેગવાળા, વાયુ જેવી ગતિવાળા, ઇન્દ્રિયોને

જીતનાર, બુદ્ધિમાન પુરુષોમાં વખાણાયેલા વાયુના પુત્ર,
વાનરસેનાના અધિપતિ, એવા શ્રી રામચંદ્રજીના હૃત^૧ (શ્રી
હનુમાનજી) ને હું શરણે જાઉં છું. ૩૩.

કૂજન્તં રામરામેતિ મધુરં મધુરાક્ષરમ્ ॥

આરુહ્ય કવિતાશાસ્ત્રાં વન્દે વાલ્મીકિકોકિલમ્ ॥૩૪॥

કાવ્યરૂપી કલ્પવૃક્ષની શાખા ઉપર બેસીને મનોહર
મધુર “શ્રી રામ ! શ્રી રામ !” એવી રીતે વિચાર કરતાં
વાલ્મીકિ ઋષિરૂપ કાચલને હું નમસ્કાર કરું છું. ૩૪.

આપદામપહર્તારં દાતારં સર્વસમ્પદામ્ ॥

લોકાભિરામં શ્રીરામં ભૂયોભૂયો નમામ્યહમ્ ॥ ૩૫ ॥

આપદાઓને હરનારા, સર્વ સંપત્તિઓને દેનારા, લોકોને
આનંદ આપનારા શ્રીરામચંદ્રજીને હું વારંવાર પ્રણામ કરું
છું. ૩૫.

૧ હૃતદ્વારા મેલાપ થાય છે. મતલબ કે ભક્તના સંગથી જ
ભગવાનનો મેલાપ થાય છે.

ભર્જતં ભવબીજાનાં માર્જનં સુખસમ્પદામ્ ॥

તજનં યમદૂતાનાં રામરામેતિ ગર્જનમ્ ॥ ૩૬ ॥

ભવ (સંસાર) ના બીજને બાળનાર, (જન્મ-
મરણના કારણોનો નાશ કરનાર), સુખ અને સંપત્તિઓને
વધારી ઉજવળ કરનાર, યમના દૂતોને તરછોડનાર, “ શ્રી
રામ ! શ્રી રામચંદ્ર ” એ ગર્જના છે. ૩૬.

રામો રાજમણિઃ સદા વિજયતે રામં રમેશં ભજે
રામેણાભિહતા નિશાચરચમૂ રામાય તસ્મૈ નમઃ ॥

રામાન્નાસ્તિ પરાયણં પરતરં રામસ્ય દાસોસ્મ્યહં
રામે ચિત્તલયઃ સદા મવતુ મે ભો રામ મામુદ્ધર ॥૩૭॥

રાજાઓમાં ચુકામણી શ્રી રામ નિરંતર જય પામે છે.
રમા (સીતા) પતિ શ્રી રામને હું ભજું છું. જે રામે
રાક્ષસોની સેનાનો સંહાર કર્યો છે, તે રામને હું નમું છું.
શ્રી રામથી પરતર (ઉત્તમોત્તમ) બીજી ગતિ નથી. રામનો

હું દાસ છું. રામમાં સદા મારા ચિત્તનો લય થજો. હે
રામ ! મારો ઉદ્ધાર કરો. * ૩૭.

રામ રામેતિ રામેતિ રમે રામે મનોરમે ॥

સહસ્રનામ તત્તુલ્યં રામનામ વરાનને ॥ ૩૮ ॥

રામ ! રામ ! રામ ! એમ વારંવાર જપતાં મારું
મન મનોહર રામમાં રમે છે. હે વરાનને ! (સુમુખી
પાર્વતી !) એક રામ નામ જીજ્ઞં હજાર નામની સમાન
છે. અથવા વિષ્ણુ સહસ્ર નામના જપની તુલ્ય એક રામ-
નામનું ફળ છે. ૩૮

इति श्रीबौधकौशिकविरचितं श्रीरामरक्षस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥

* આ શ્લોકમાં આઠે કારક (વિભક્તિયો) રામનામને
લાગુ પાડી છે.

અષ્ટાદશશ્લોકી ગીતા ॥

અર્જુન ઉવાચ ॥

નિમિત્તાનિ ચ પઠ્યામિ વિપરીતાનિ કેશવ ॥

ન ચ શ્રેયોઽનુ પઠ્યામિ હત્વા સ્વજનમાહવે ॥ ૧ ॥

વળી હે કેશવ ! હું અપશુકનો જોડું છું. અને સગા
મહેદરને યુદ્ધમાં લણીને હું કંઈ શ્રેય જોતો નથી. ૧, ૩૧*

યોગસ્થઃ કુરુ કર્માણિ સઙ્ગં ત્યક્ત્વા ધનંજય ॥

સિદ્ધ્યસિદ્ધ્યોઃ સમો ભૂત્વા સમત્વં યોગ ઉચ્યતે ॥૨॥

હે ધનંજય ! (સત્રુના ધનને જીતનાર !) યોગમાં
રહી સંગ, (આસક્તિ) છોડી, સિદ્ધિ અને અસિદ્ધિમાં
સમચિત્ત થઈને કર્મો કર. કારણ સમાન વૃત્તિને જ યોગ
કહે છે. ૨, ૪૮.

● આ શ્લોકો મૂળ ગીતામાં કયે સ્થળે છે, તે દર્શક અ-
ધ્યાય તથા શ્લોકના આંકડા દરેક શ્લોકના અર્થને છેડે મૂક્યા છે.

કર્મેન્દ્રિયાણિ સંયમ્ય ય આસ્તે મનસા સ્મરન્ ॥

ઇન્દ્રિયાર્થાન્વિમૂઢાત્મા મિથ્યાચારઃ સ ઉચ્યતે ॥૩॥

જે કર્મેન્દ્રિયાને કબજે કરી, મનથી વિષયોને સંભારતો રહે છે, તે વિમૂઢાત્મા (જેનું મન સાવ મૂઢ થઈ ગયું છે એવો) મિથ્યાચારી કહેવાય છે. ૩, ૬.

શ્રદ્ધાવાંલભતે જ્ઞાનં તત્પરઃ સંયતેન્દ્રિયઃ ॥

જ્ઞાનં લબ્ધ્વા પરાં શાન્તિમચિરેણાધિગચ્છતિ ॥૪॥

શ્રદ્ધાવાન, તત્પર અને ઇન્દ્રિયોનો સંયમ કરનાર જ્ઞાન પામે છે. જ્ઞાન પામીને તુરત જ પરમ શાન્તિ (મોક્ષ) મેળવે છે. ૪, ૩૯.

યતેન્દ્રિયમનોબુદ્ધિર્મુનિર્મોક્ષપરાયણઃ ॥

વિગતૈચ્છાભયક્રોધો યઃ સદા મુક્ત એવ સઃ ॥૫॥

ઇન્દ્રિય મન અને બુદ્ધિને સંયમનાર (સ્વાધીન રાખનાર) મોક્ષપરાયણ; ઇચ્છા ભય અને ક્રોધ એ જોગ જતાં રહ્યાં છે એવો જે મુનિ તે હંમેશાં (જીવન મુક્ત) જ છે. ૫, ૨૮

યુક્તાહારવિહારસ્ય યુક્તચેષ્ટસ્ય કર્મસુ ॥

યુક્તસ્વમાવબોધસ્ય યોગો ભવતિ દુઃસ્વહા ॥ ૬ ॥

યુક્ત * (યથાયોગ્ય) આહાર વિહારવાળાને અને કર્મને વિષે યુક્તચેષ્ટાવાળાને તથા યુક્ત ઉંધતા જાગતા (સાધક) ને યોગ, દુઃખને હણનારો થાય છે. ૬, ૧૭

* યુક્ત આહાર (મિત્રાહાર) એટલે સુખેથી પચે તેટલો ખોરાક. એનું સામાન્ય પ્રમાણ એ છે કે પેટમાં જેટલો અવકાશ હોય, તેનો લગભગ અર્ધભાગ અન્ન કે ફલફલથી અને પા ભાગ જળથી રોકાય અને પા ભાગ વાયુના અવર જવર માટે ઉણો રહે એવો આહાર રાખવો. યુક્તવિહાર એટલે થાક ન લાગે એટલું ચાલવું વગેરે; તથાપિ ઓછામાં ઓછું નિત્ય એક યોજન (ચાર ગાઉ) પણ અટન કરવું જોઈએ. યુક્તચેષ્ટા એટલે અતિ વાચાળ ન યુતાં પ્રણવાદિ મંત્રનો જપપાઠ કરવો તે. યુક્ત ઉંધવું જાગવું એટલે રાતના ચાર ભાગ કરી પહેલા અને ચોથા ભાગમાં જાગવું અને ખીજ અને ત્રીજા ભાગમાં નિદ્રા લેવી તે.

(સુબોધિની ભગવદ્ગીતા.)

દૈવી લેષા ગુણમયી મમ માયા દુરત્યતા ।

મામેવ યે પ્રપદ્યન્તે માયામેતાં તરન્તિતે ॥ ૭ ॥

આ મારી (ત્રિ) ગુણમયી દૈવી માયા* દુસ્તર
(મુરઝેલીયા ઓળંગાય એવી છે.) જે મને જ શરણુ આવે
છે, તેઓ એ માયાને તરે છે. ૭, ૧૪

અગ્નિર્જોતિરહઃ શુક્લઃ ષણ્માસા ઉત્તરાયણમ્ ।

તત્ર પ્રયાતા ગચ્છન્તિ બ્રહ્મ બ્રહ્મચિદો જનાઃ ॥૮॥

અગ્નિ, જ્યોતિ, દિવસ, શુકલપક્ષ, ઉત્તરાયણના ૭
માસ એમાં પ્રયાણ કરનારા જનો (યોગીઓ) જેઓ
બ્રહ્મને જાણનારા છે તેઓ બ્રહ્મને પામે છે. ૮ ૨૪

અપિ ચેત્સુદુરાચારો ભજતે મામનન્યભાક્ ।

સાધુરેવ સ મન્તવ્યઃ સમ્યગ્વ્યવસિતો હિ સઃ ॥૯॥

કેાઇ મોટા દુરાચારી પણ જે અનન્યભાવથી મને જ

● દિવ એટલે પ્રકાશવું, તે પરથી પ્રકાશરૂપ પરબ્રહ્મના
આશ્રયે રહેલી માયા તે દૈવીમાયા.

બજતો હોય, તો તેને સાધુ (સદાચારી) માનવો, કેમકે તે સારા નિશ્ચયવાળો છે. ૯, ૩૦.

યો મામજમનાદિં ચ વેત્તિ લોક મહેશ્વરમ્ ।

અસંમૂઢઃ સ મત્યેષુ સર્વપાપૈઃ પ્રમુચ્યતે ॥ ૧૦ ॥

અજન્મા, અનાદિ અને લોકોનો મોટો મહેશ્વર હું એમ જે મને જાણે છે, તે મૃત્યુલોકમાં સંમોહથી રહિત હોવાને લીધે સર્વ પાપોથી સાવ મુક્ત થાય છે. ૧૦, ૩.

મત્કર્મકૃન્મત્પરમો મહત્ત સંગવર્જિતઃ ।

નિર્વૈરઃ સર્વભૂતેષુ યઃ સ મામેતિ પાંડવ ॥ ૧૧ ॥

હે પાંડવ ! મારી પ્રીતિને માટે કર્મ કરનાર, હું જ જેને પરમ હું એવો, સંગવર્જિત તથા કોઈ પણ પ્રાણી સાથે જરા પણ વેર ન રાખનાર, જે મારો ભક્ત છે તે મને પામે છે. ૧૧, ૫૫.

શ્રેયો હિ જ્ઞાનમભ્યાસાજ્ઞાનાદ્ધ્યાનં વિશિષ્યતે ।

ધ્યાનાત્કર્ત્ત્વં ફલત્યાગસ્ત્યાગાચ્છાન્તિરનન્તરમ્ ॥ ૧૨ ॥

(પઠનરૂપ) અભ્યાસ કરતાં જ્ઞાન વધારે દ્રેષ્ટ છે, જ્ઞાન કરતાં ધ્યાન વધારે ઉત્તમ છે, ધ્યાનથી કર્મ ફળનો ત્યાગ ચઢીઆતો છે, ક્રમકે તેથી તરત જ શાંતિ (મોક્ષ) મળે છે. ૧૨, ૧૨.

ક્ષેત્રજ્ઞં ચાપિ માં વિદ્ધિ સર્વક્ષેત્રેષુ ભારત ॥

ક્ષેત્રક્ષેત્રજ્ઞયોજ્ઞાનં યત્તજ્ઞાનં મતં મમ ॥ ૧૩ ॥

હ ભારત ! વળી, સર્વ ક્ષેત્રોમાં ક્ષેત્રજ્ઞ પણ મને જ જાણુ. ક્ષેત્ર અને ક્ષેત્રજ્ઞ એ બેકેનું જે જ્ઞાન, તે જ્ઞાન જ મને સમંત છે. અર્થાત્ જ્ઞાનજ ખરું જ્ઞાન છે. ૧૩, ૨

માં ચ યોઽવ્યભિચારેણ ભક્તિયોગેન સેવતે ॥

સ ગુણાન્સમતીત્યૈતાન્ બ્રહ્મભૂયાય કલ્પતે ॥ ૧૪ ॥

૧ ત્યાગથી ઇશ્વરપ્રીત્યર્થ કર્મ થશે. ઇશ્વરપ્રીત્યર્થ કર્મ થવાથી અભ્યાસ થશે અભ્યાસથી ઇશ્વરમાં મનની પ્રવૃત્તિ થશે અને ઇશ્વરમાં મન પેસી જતાં મોક્ષ મળશે.

(સુબોધિની ગીતા.) :

જે મને અવ્યભિચાર (અનન્ય) ભક્તિયોગથી ભજે છે; તે આ ગુણોને અતિક્રમણ કરી બ્રહ્મભાવને પામે છે. ૧૪, ૨૬.

નિર્માનમોહાજિતસંગદોષા અધ્યાત્મનિત્યા વિનિવૃત્ત-
કામાઃ ॥

દ્વન્દ્વૈર્વિમુક્તાઃ સુખદુઃખસંગૈર્ગચ્છન્ત્યમૂઢાઃ પદમવ્યયં
તત્ ॥૧૫॥

માન અને મોહ જેમના નિવૃત્ત થયા છે, સંગના દોષો જેમણે છુટ્યા છે, અધ્યાત્મસ્વરૂપમાં નિષ્ઠાવાન (તથા) કામ જેમનો સંપૂર્ણ નિવૃત્ત થયો છે એવા, સુખ દુઃખ નામે દ્વંદ્વો (જોડણી) થી છૂટેલા, અમૂઢ મોહ (મોહ-અજ્ઞાન-થી રહિત યોગીઓ) તે અખંડ (અવિ-કારી) ધામને પામે છે. ૧૫, ૫.

યઃ શાસ્ત્રવિધિમુત્સૃજ્ય વર્તતે કામકારતઃ ।

ન સ સિદ્ધિમવાપ્નોતિ ન સુખં ન પરાં ગતિમ્ ॥૧૬॥

જે શાસ્ત્રવિધિને છોડીને સ્વછંદપણાથી વર્તે છે, તે સિદ્ધિને પામતો નથી, અને પરમગતિને (પંથ) પામતો નથી, ૧૬, ૨૩.

મનઃપ્રસાદઃ સૌમ્યત્વં મૌનમાત્મવિનિગ્રહઃ ।
માનસશુદ્ધિરિત્યેતત્તપો માનસમુચ્યતે ॥ ૧૭ ॥

મનની પ્રસન્નતા, સૌમ્યતા^૧, મૌન, મનનો સારો નિગ્રહ, અંતઃકરણની સારી વૃત્તિ એ માનસિક તપ કહ્યું છે. ૧૭, ૧૬.

સર્વેધર્માન્પરિત્યજ્ય મામેકં શરણં વ્રજ ।
અહં ત્વા મર્ત્તપાપેભ્યો મોક્ષયિષ્યામિ મા શુચઃ ॥૧૮॥

સર્વ ધર્મો (ના આશ્રય) નો પરિત્યાગ કરીને એક મને શરણ આવ. હું તને સર્વ પાપોથી છોડાવીશ, શોક ન કર. ૧૮ ૧૬.

૧ સર્વ લોકોના હિતની ઇચ્છા કરવી તથા શાસ્ત્રનિષિદ્ધ વિધિઓનું સ્મરણ ન કરવું તે.

ગીતાસારમિદં પુણ્યં યઃ પઠેત્સુસમાહિતઃ ।

વિષ્ણુલોકમવાપ્નોતિ ભયશોકવિનાશનમ ॥ ૧૯ ॥

આ પુણ્યકારક, ભય અને શોકનો વિનાશ કરનારી ગીતાનો સાર જે સમાહિત થિત થઈને ભણે છે, તે વિષ્ણુલોક (વૈકુંઠ) ને પામે છે.

इति श्रीवैदव्यासविरचिता अष्टादशश्लोकी गीता
सम्पूर्णा ॥

શ્રીવિષ્ણુસ્તવનમ.

મૂકં કરોતિ વાચાલં પર્ણું લંઘયતે ગિરિમ્ ।

યત્કૃપા તમહં વન્દે પરમાનન્દમાધવમ્ ॥ ૧ ॥

શાન્તકારં શુજગશયનં પદ્માભયં સુરેશમ્ ।

વિશ્વાધારં ગંગાસપ્તશં મેઘવર્ણં શુભાક્ષમ્ ॥

લક્ષ્મીકાન્તં કમલનયનં યોગિભિર્ધ્યાનિગમ્યમ્ ।

વન્દે વિષ્ણુમ્ ભવભયહરં સર્વલોકૈકનાથમ્ ॥૨॥

विष्णोः षोडश नामानि

औषधे चिन्तयेद्विष्णुं भोजने च जनार्दनम् ।
 शयने पद्मनाभं च विवाहे च प्रजापतिम् ॥ १ ॥
 युद्धे चक्रधरं देवं प्रवासे च त्रिविक्रमम् ।
 नारायणं तनुत्यागे श्रीधरं प्रियसंगमे ॥ २ ॥
 दुःस्वप्ने स्मर गोविन्दं संकटे मधुसूदनम् ।
 कानने नारसिंहं च पावके जलशायिनम् ॥ ३ ॥
 जलमध्ये वराहं च पर्वते रघुनन्दनम् ।
 गमने वामनं चैव सर्वकार्येषु माधवम् ॥ ४ ॥
 षोडशैतानि नामानि प्रातरुत्थाय यः पठत् ।
 सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णुलोके महीयते ॥ ५ ॥

औषध पीतां विष्णुनुं, आती वभते जनार्दननुं, सूती
 वभते पद्मनाभनुं, विवाहभां प्रजाप्रतिनुं, रघुसंभ्राभभां शु-

દર્શન ચક્રધારી શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માનું, મુસાશરીમાં ત્રિવિક્રમનું,
 મરણ સમયે નારાયણનું, પ્રિયના સંગમાં શ્રીધરનું, ખરાબ
 સ્વપ્ન સમયે ગોવિન્દનું, સંકટમાં મધુસૂદનનું. વનમાં
 નરસિંહનું, અગ્નિમાં ક્ષીરશાયીનું, જલમાં વરાહનું, પર્વત-
 પર રામચંદ્રનું, યાત્રામાં વામનનું, અને સર્વ કામમાં માધવ
 (શ્રીલક્ષ્મીનારાયણનું) નું ચિન્તન કરવું.

આ સોળ નામો જે સવારે ઉઠતી વખતે બોલે છે, તે
 સર્વ પાપથી મુક્ત થઈ વિષ્ણુલોક (વૈકુંઠ) ને પામે
 છે. ૫

સમાપ્ત.

કેકાણું બહલ્યું.

વૈદ્ય અને ધર્મોપદેશક તરીકે ત્રેવીશ વર્ષ સુધી
મુંબઈમાં વાસી ઘણા પ્રસિદ્ધ થયેલ વૈદ્યશાસ્ત્રી
દામોદર કાનજી નામદાર મહારાજાની ગાયકવાડ
સરકારે ખાસ પોતે ઘણા વખત સુધી ધર્મોપદેશ
સાંભળી, આશ્રય આપવાથી તેઓ હાલ શ્રી વડોદરામાં
વસે છે; તો વૈદ્યક અને ઉપદેશ સંબંધે જે
જે કામ હોય તેણે નીચેના શિરનામે ખબર આપવી.

વૈદ્યશાસ્ત્રી દામોદર કાનજી:

અમદાવાદી પોળ. કડવાશેરી.

મું. વડોદરા.

